

HANKASALMI LIIKKUU

Kunnan liikkumishjelma

2023-2028

HANKASALMEN
HYVINVOINTIPALVELUT

Hankasalmen kunnan liikuntapalvelut

#hankasalmiliikkuu-hanke

HAASTE

Lukuisat tutkimukset, raportit ja mittaukset ovat yhtä mieltä siitä, että Suomen kansa liikkuu terveytensä kannalta aivan liian vähän. Esimerkiksi tuoreimman **Liikuntaraportin** (2018–2022) tulokset osoittavat, että suomalaiset viettävät suurimman osan valkeillaoloajastaan paikallaan istuen tai makoillen.

– Miten huonosti asioiden pitää olla, että ne otettaisiin parempaan hoivaan? Tiedon puute ei käy syyksi ummistaa silmiä. Iso kuva on ollut selvä jo vuosikymmeniä, sanoo Vasankari STT:n puhelinhaastattelussa.

Essayah painottaa, että liikkumattomuus on suuri ongelma jo pelkästään kansantaloudellisesti. Liikuntaan suhtaudutaan hänen mielestään edelleen niin, että se on kivaa harrastelua, eikä ymmärretä, että kyse on muun muassa kansanterveydestä ja -taloudesta, työssä jaksamisesta ja työurien pituudesta.

Urheilupolitiikka

UKK-instituutin johtaja on huolissaan liikuntapudokkaista, vaikka ymmärtääkin hallituksen suunnitelmia – lasten ja nuorten tutkimuksesta hälyttäviä tuloksia

Ennustemalli: Kestävyyskunnon heikentyminen uhkaa jo ihmisten työ- ja toimintakykyä

Vuonna 2040 työikäisistä 50-vuotiaista vain hyvin harvan kestävyyskunton luokitellaan hyväksi.

Anne Salomäki/STT

Yli 40 vuotta jatkunut varusmiesten kunnon heikkeneminen voi kielä siitä, että 50-vuotiaista miehistä erittäin harvalla on hyvä kestävyyskunton vuonna 2040. Myös nuorempien kunnon ennustetaan

alkainen ylipainon yleistymisen uhkaavat jo nyt suomalaisten toimintakykyä.

– Kun sekä kestävyyskunnon että kehon painossa on samaan aikaan haasteita, eli kroppa on painavampi ja kunto huonompi, vene vuottaa molemmista päistä, hän kuvaillee STT:lle.

Vaikka malli keskittyy kelytöissä olleeseen aineistoon vuoksi miehiin, ongelma koskee Vasankarin mukaan muitakin. Hän sanoo, että esimerkiksi peruskoululasten Move-mittauksissa tulokset ovat huonontuneet kaikilla, ei

ei raskaista konevoimilla. Hän painottaa, että mitä suuremman osan ihmisen maksimikunnonstaan kelytää työpäivän aikaan, sitä enemmän työ kuormittaa.

Erityisen suureksi ongelma paistaa, jos työ rasittaa fyysisesti, kiten pelastajilla, rajavartiostoilla ja poliisilla. Mallinnuksen perusteella sellaisissa töissä ei enää vuonna 2040 ole mukana 50 vuotta täytäneitä.

Ratkaisuksi tutkimuksen tekijät esittävät esimerkiksi panostuksia joukkoruokailuun, terveelliseen

Hyvinvointi

Moderni yhteiskunta ei kannusta liikkumaan – tutkimuksesta löytyi yhteys nuorten liikunnan puutteen ja masennuksen välillä

Liikkumattomuus

Me suomalaiset istumme itsemme sairain – kustannukset nousevat vuosittain, eikä loppua näy

Paikallaanolo sekä liian vähäinen liikkuminen aiheuttavat yhteiskunnalle jo 4,7 miljardiin vuosittaisiin kustannuksiin.

Lapset lopettavat urheilemisen entistä nuorempina, koska heiltä vaaditaan liian paljon liian varhain.

Terveys

Kansan liikkumattomuus uhkaa kaataa yhteiskunnan polvilleen, arvioi terveysliikunnan asiantuntija: ”Työurat uhattuina”

Suomalaisten liikkumattomuus aiheuttaa uuden arvion mukaan vuosittain miljardien laskun.

LAPSET ON PAKKO SAADA LIIKKEELLE

VISIO 2028

Hankasalmi innostaa liikkumaan!

Hankasalmi tunnetaan liikkumismyönteisyyden edelläkävijänä Suomen kuntien joukossa. Hyvinvointia, terveyttä ja elämäniloa edistävä, paikkakunnan vahvuuksista ammentava luonteva liikunnallisuus määrittelee näkyvästi hankasalmelaista elämäntapaa.

Hoidettu, edelleen kehittyvä ja toimijoiden yhteistyötä tukeva liikuntapaikkojen ja ulkoilureittien verkosto palvelee tasapuolisesti kunnan eri puolilla asuvia. Houkuttelevia ja esteettömiksi suunniteltuja kohteita on tarjolla jokaiselle. Kuntalaiset saavat liikunnallisia elämyksiä kaikkina vuodenaikoina, yksilöllisesti ja yhdessä.

Liikkumisharrastusten ja arkiliikunnan tarpeet huomioidaan päätöksenteossa kuntalaisia kuunnellen. Liikkumisen edistämässä ja liikuntaolosuhteiden kehittämässä toimitaan koordinoitussa yhteistyössä yli organisaatio- ja hallintorajojen. Kunnalla, yhdistyksillä, yrityksillä sekä alueellisilla toimijoilla on yhteinen näky hankasalmelaisten liikuttamisesta ja sen merkityksistä.

Liikkumaan innostavan kunnan identiteetti on Hankasalmen keskeisimpiä veto- ja pitovoimatekijöitä. Liikkumisohjelman tavoitteiden toteuttaminen ja seuranta kuuluvat kunnan elinvoimajohtamisen tärkeimpiin kehittämistyökaluihin.

SISÄLTÖ

HAASTE	2
VISIO 2028	3
ESIPUHE	6
JOHDANTO	8
LIIKUNTATOIMEN LAINSÄÄDÄNTÖ JA VALTAKUNNALLISET LINJAUKSET	10
Urheilu-Suomesta terveyden ja hyvinvoinnin Suomeen.....	10
Lait toiminnan ohjaajina.....	11
Kunnallisen liikuntatoimen rahoituksesta	13
Liikuntamäärärahojen puolustaminen on myös kuntien asia.....	15
Koronasta kehittämisen tielle.....	15
TEAviisari.....	16
HYTE-kerroin.....	18
LIIKUTTAAKO HANKASALMI?	20
Hyvän arjen puitteet.....	20
Luontoa ja rakennettuja ympäristöjä.....	21
Ohjatusta toiminnasta omatoimiseen liikkumiseen.....	25
Varhaiskasvatus ja koulut liikuntakasvattajina.....	27
Liikettä aikuisiin.....	32

KUNNAN LIIKUNTAPALVELUT	35
Organisaatio ja poikkihallinnollinen vastuunjako.....	35
Liikkumisen edistämisen yhteistyöverkostot.....	37
Hankeistaminen kehittämistyökaluna.....	38
LIIKKUMISOHJELMAN TAVOITTEET	39
Liikunnallisen elämäntavan edistäminen - TAVOITE 1.....	39
Lapset ja nuoret – viihtyvyys ja harrastaminen.....	40
Työikäiset – terveys ja aktiivisuus.....	41
Ikääntyneet ja erityisryhmät – toimintakyky ja hyvinvointi.....	42
Paikallisen koordinaation ja yhteistyön vahvistaminen - TAVOITE 2.....	43
Liikuttavien ja mahdollistavien mielikuvien tukeminen - TAVOITE 3.....	44
Osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteuttaminen - TAVOITE 4.....	45
Liikuttavien ympäristöjen systemaattinen kehittäminen - TAVOITE 5.....	46
LIIKKUMISOHJELMAN SOVELTAMISESTA JA PÄIVITTÄMISESTÄ	47
LÄHTEITÄ JA VIITEAINEISTOJA	48
LIIKUNTAPAikkoja ja Liikuttajia	49

*Pakkopullaliikunta ei tuo samanlaista hyötyä
kuin harrastaminen omasta tahdosta.*

Juuso Jussila, väitöskirjatutkija, Itä-Suomen Yliopisto

ESIPUHE

Hankasalmen ensimmäinen liikkumishjelma sai alkusysäyksensä loppuvuoden 2021 valtuustoseminaarista, jossa kunnan liikuntapalvelut vieraili esittelemässä luottamushenkilöille ajatusta poikkihallinnollisesta liikuntaneuvontapalvelusta osana kunnan palvelurakennetta. Alustuksesta virinneessä vilkkaassa keskustelussa nousi esiin tarve kuntastrategiaa täydentävästä liikuntaohjelmasta. Päivitetyssä kuntastrategiassa liikuntaohjelman luominen kirjattiin laadukkaiden palvelujen Hankasalmen päämäärän yhdeksi ajuriksi liikuntaneuvonnan kehittämisen rinnalla. Asukkaiden yhteisen Hankasalmen päämäärään liittyen kuntastrategiaan nostettiin liikuntapaikkojen hoito ja olosuhdekehittäminen.

Ohjelmatyö käynnistyi vuoden 2022 jälkipuoliskolla, kun kunnan liikuntapalveluihin oli saatu merkittävää lisäresurssia liikunnallisen elämäntavan paikallisen kehittämishankkeen ulkoisella rahoituksella. Alkukesällä **#hankasalmiliikkuu-hankkeeseen** palkattu liikuntakoordinaattori ja kunnan liikuntapalveluista vastaava kansalaisopiston suunnittelijaopettaja ryhtyivät saattamaan alkuideaa työkaluksi Hankasalmen hyvän arjen tekijöille. Loppusuoralla asiakirjan nimi täsmentyi liikkumishjelmaksi, omaehtoisuutta ja liikkumisen kynnysten madaltamista painottaen. Ohjelmatyötä on tehty vuorovaikutuksessa samaan aikaan työn alla olleen kunnan hyvinvointisuunnitelman kanssa.

Liikkumishjelmassa pyritään hahmottamaan hankasalmelaisten liikkumisen ja liikuttamisen toimintaympäristöä sekä siinä toimivia sidosryhmiä mahdollisimman laajasti. Samojen tavoitteiden eteen jo aiempina vuosina tehdystä työstä on erityisesti mainittava Jyväskylän Yliopiston Liikuntakasvatuksen laitokselta vuonna 2016 tilattu yhteissuunnitteluprosessi, joka toteutettiin liikunnan yhteiskuntatieteiden opiskelijatyönä liikuntasuunnittelun professori Kimmo Suomen johdolla. Prosessin lopputulemana kuntalaisten kanssa vahvassa vuorovaikutuksessa valmistuneen Hankasalmen liikunta-, virkistys- ja vapaa-aikasuunnitelman 2017–2025 toimenpideehdotuksiin pohjaava kehittämistyö jatkuu edelleen.

Hankasalmen kunnan ensimmäinen liikkumisohjelma nojaa juurevaan paikallisuuteen sekä vankkaan tietoperustaan. Asiat esitellään valtakunnallisessa viitekehysessä. Tavoitteenasettelussa on huomioitu kuntalaisten ja toimijoiden ajatuksia. Syksyllä 2022 toteutetussa Liikuntapalvelut Hankasalmella -kyselyssä selvitettiin mm. liikuntapaikkojen ja -tilojen käyttöä sekä tyytyväisyyttä paikallisiin palveluihin. Hankasalmelaisten liikkujien, tekijöiden ja osajien lisäksi on hyödynnetty lukuisien tiedontuottajien tilasto- ja tietoaineistoja. Tällaisia ovat esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ylläpitämät tilastotietokanta Sotkanet, verkkopalvelu Hyvinvointikompassi, terveydenedistämisen vertailutietokanta TEAviisari, eräät muut tietokantaraportit ja valtakunnalliset tutkimukset.

Hankasalmen kuntastrategian visiona on elävä, lempeä ja turvallinen hyvän arjen kunta. Kunnan liikkumisohjelma tarkentaa niihin strategiseksi päämääräksi asetettuihin tavoitteisiin, joilla edistetään hankasalmelaisten terveyttä, hyvinvointia, aktiivisuutta ja viihtyvyyttä - yleisiä elinvoimatekijöitä unohtamatta.

Liikkumisohjelman valmistumista ovat prosessin eri vaiheissa pyynnöstä kommentoineet useat henkilöt. Tarkkanäköisistä ja kehittäivistä huomioista tahdomme lausua erityiskiitokset valtuutettu Henna Pöyhösen johtamalle kunnan liikunnan kehittämisen yhteistyöryhmälle sekä Keski-Suomen Liikunta ry:n aluejohtaja Petri Lehtorannalle.

Hankasalmella huhtikuussa 2023

Antti Ikonen, suunnittelijaopettaja
Kunnan liikuntapalvelut

Jenni Laitinen, liikuntakoordinaattori
#hankasalmiliikkuu-hanke

JOHDANTO

Liikunnalliseen elämäntapaan kannustaminen ja sitä tukeva olosuhdekehittäminen kuuluvat nyky-Suomessa julkisen sektorin perustoimintaan. Fyysisen aktiivisuuden yhteiskunnallinen merkitys on avautunut viime vuosikymmeninä virkaportaissa ja politiikan kentällä jotakuinkin samassa tahdissa, kun yhä suuremmalla joukolla on herätty liikunnalla saavutettaviin omakohtaisiin terveys- ja hyvinvointivoikutuksiin. Hallinnon tasoista lähimpänä yksilöä toimivat kunnat ja kaupungit. Ne ovat niin arkiaktiivisuuden kuin harrastusmahdollisuuksienkin suhteen paljon vartijoina.

Oma lähiympäristö vaikuttaa ratkaisevalla tavalla yksilön kokemiin edellytyksiin ja hänen tekemiinsä valintoihin. Perhe, päiväkotit, koulu, harrastukset, leikkipuistot, urheilukentät ja lähiliikuntapaikat luovat päivittäisiä merkityksiä lapsuuteen ja nuoruuteen. Parhaimmillaan kasvuympäristö luo kestävän perustan liikunnalliselle elämäntavalle. Aikuisiällä yksilön hyvinvointi heijastelee työn ja vapaa-ajan mahdollisuuksien kokonaisuutta. Asuinpaikan ja lasten kasvuympäristön valinta tapahtuvatkin nykyisin entistä useammin vertailevalla otteella. Yhteiskunnan vastuu korostuu erityistä tukea tarvitsevien jäsentensä osallisuudesta huolehtimisessa. Ikääntymisen tai jonkin vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi toimintakyvyltään rajoittuneille on pyrittävä takaamaan yhtäläiset mahdollisuudet hyvään elämään.

Yksilön elämänlaadun rinnalla liikunnan edistämisessä puhutaan merkittävistä yhteiskunnallisista hyödyistä. Liikunnan lisäämisellä aikaansaavat vaikutukset voidaan tutkimukseen ja laajaan näyttöön pohjautuen esittää huomattavana taloudellisena säästöpotentialina. Vastaavasti passiivisen elämäntavan hinta on kova niin jokaisen ainutkertaisen elämän kohdalla kuin myös yhteiskunnallisesti. On myös pystytty osoittamaan, että liikunnalla on vahvoja yhteyksiä aivoterveysteen, mielen hyvinvointiin ja älyllisiin toimintoihin. Terveiden ja hyvinvoinnin kokonaisvaltaisessa edistämisessä tarvitaan sektorirajat ylittäviä rakenteita, joissa vahvaan tietoperustaan nojaavat liikunnan keinot ovat sisäänrakennettuja.

Muuttuvassa maailmassa tieto on valttia. Ainoastaan tiedon avulla voidaan luoda realistinen tilannekuva ja rekisteröidä muutokset. Näin on mahdollista kohdentaa huomio todellisiin tarpeisiin ja saada resurssit parhaaseen käyttöön. Tiedon avulla voidaan jopa päästä vaikuttamaan kehityksen suuntaan aina enemmän tai vähemmän myöhässä olevan reagoinnin sijaan.

Kunnan liikkumishjelma näyttää, missä Hankasalmella vuonna 2023 mennään. Tosiasioiden tunnistaminen on kuitenkin vasta lähtökohta. Toimintaa ohjaamaan tarkoitettuna asiakirjana liikkumishjelmassa asetetaan tavoitteet puoleksi vuosikymmeneksi eteenpäin ja esitetään myös suunnitelmat niihin pääsemiseksi.

Tietopohjaiseen asiantuntijuuteen kuuluu kirjaviisauden rinnalla paikallisymmärrys. Sen vuoksi strategisessa suunnittelussa on tärkeää kuulla ja osallistaa elinympäristönsä kehityksestä kiinnostuneita kuntalaisia. Samalla edistetään lähidemokratian toteutumista, joka itsessään on hyvän arjen peruskivi.

Kaikkien liikkumisen tuottamien hyötyjen lisäksi on ensiarvoisen tärkeää muistaa, että kyseessä ei ole vain väline. Liikkuminen on itseisarvoista toimintaa, joka tuottaa runsaasti iloa. Monimuotoinen liikkumisen kulttuuri on oleellinen osa sivistyksen ja hyvinvoinnin rikasta toimintaympäristöä niin paikallisesti kuin koko yhteiskunnassa.

LIIKUNTATOIMEN LAINSÄÄDÄNTÖ JA VALTAKUNNALLISET LINJAUKSET

URHEILU-SUOMESTA TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN SUOMEEN

Käsitys liikunnan toimialasta ja tehtäväkentästä yhteiskunnassa on muuttunut merkittävästi viimeisimpien vuosikymmenien aikana. Itsenäisen Suomen historiassa kilpaurheilulla oli pitkälle 1900-lukua suuri yhteiskunnallinen rooli kansakunnan identiteetin ja sisäisen koheesion rakennustyössä. Toisaalta liikunnan edistäminen nähtiin maanpuolustuksen ja huoltovarmuuden kannalta tärkeänä kansalaiskunnan vahvistamisena.

Monitieteinen liikuntatutkimus ja liikunnan terveyshyötyjen saattaminen laajojen kansalaispiirien tietoisuuteen pääsivät Suomessa vauhtiin 1970-luvulla. Yhtenä keskeisenä tienraivaajana toimi Jyväskylässä vuonna 1969 perustettu Liikunnan ja kansanterveyden edistämissektori Likes. Vuonna 1973 Opetusministeriön alaisuuteen syntyi kuntoliikuntajärjestöjen yhteistyöelin Kuntotoimisto. Harkinnanvaraisen valtionavustuksen turvin se toteutti kuntoliikuntaviestintää, koulutusta, television tietoisuuksia ja erilaisia liikuntakampanjoita, joista erityisen suuria massoja liikuttivat esimerkiksi kansanhihdot.

Julkaistu tutkimustieto ja siitä virinnyt keskustelu liikunnan harrastamisen ja arkisen liikkumisen terveysvaikutuksista vaikuttivat yleiseen mielipideilmastoon sekä lainsäädännön kehitykseen. Suomen ensimmäinen liikuntalaki astui voimaan vuoden 1980 alussa. Liikuntatoiminta määriteltiin laissa "vapaaksi kansalaistoiminnaksi liikuntakulttuurin alueella". Yhteiskunnallisessa työnjaossa liikuntatoiminnan varsinaisen järjestämisen katsottiin kuuluvan liikuntajärjestöille, kun taas valtion ja kuntien tehtäväksi määriteltiin liikunnan yleisten edellytysten luominen. Liikuntalaissa säädettiin kunnan liikuntatoimen hallinnosta, kunnille myönnettävistä valtionosuuksista sekä liikuntapaikkojen perustamiskustannuksiin myönnettävistä avustuksista ja lainoista. Lain tarkoituksena oli edistää erityisesti laajojen käyttäjäryhmien tarpeisiin tarkoitettujen liikuntapaikkojen rakentamista, hankkimista ja varustamista.

Liikuntalakia on uudistettu vuosina 1998 ja 2015. Tätä kirjoitettaessa on vireillä seuraava uudistus, jonka on määrä tulla voimaan keväällä 2023. Tuoreimmat lainsäädännön päivitystarpeet kuvaavat liikunnan yhteiskunnallisessa asemassa ja painotuksissa jo tähän mennessä tapahtunutta suurta muutosta. Uusimman lakimuutoksen ensisijaisena tarkoituksena on nimittäin selventää huippu-urheilun määritelmää, tavoitteita ja vastuullisuuskirjauksia. Uudistuksen jälkeenkin liikuntalain tavoitteenasettelun kokonaisuutta määrittävät vahvasti vuoden 2015 lain kaikki keskeiset päämäärät, joissa korostuvat kansanterveyden, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen. Terveys- ja hyvinvointiliikunnan tavoitteet on siis jo aiemmilla lainsäädäntökierroksilla saatu vahvasti yhteiskunnan rakenteisiin.

LAIT TOIMINNAN OHJAAJINA

Liikuntalaissa (390/2015) kuntien tehtäväksi on määritelty liikuntapalveluiden tuottaminen ja liikunnan yleisten edellytysten luominen. Laki edellyttää liikuntapalveluiden sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävän liikunnan järjestämistä kaikille kuntalaisille. Erityisryhmien huomioiminen kuuluu nykyisen lainsäädännön itsestään selviin peruslähtökohtiin, mutta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden saavuttamiseen käytännössä on tuki yhä edelleen matkaa.

Liikuntapalvelut voidaan järjestää kunnan omana palveluna tai yhteistyössä muiden toimijoiden kuten seurojen tai järjestöjen kanssa. Mikäli hyväksi nähdään, palvelut voidaan joko osittain tai kokonaan ostaa yksityiseltä palveluntuottajalta. Kaikissa tapauksissa kunnan velvollisuuksiin kuuluu luoda olosuhteet kuntalaisten omatoimiselle liikunnalle rakentamalla ja kunnostamalla liikuntapaikkoja ja -tiloja. Kunnalla on myös velvoite tukea liikunnallista kansalaistoimintaa. Käytännössä tämä voi toteutua esimerkiksi jakamalla järjestöavustuksia, tukemalla seuratoiminnan yleisiä edellytyksiä sekä tarjoamalla liikuntapaikkojen käyttövuoroja.

Terveystieteiden lain (1326/2010) velvoittamana kuntien tulee arvioida asukkaidensa liikunta-aktiivisuutta terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Kuntalaki (410/2015) puolestaan velvoittaa kuulemaan asukkaita liikuntaa koskevissa keskeisissä päätöksissä. Tämä voi tapahtua esimerkiksi keskustelu- ja kuulemistilaisuuksilla tai selvittämällä kuntalaisten mielipiteitä ennen merkittävien päätösten tekoa. Lisäksi liikuntapalveluiden toimintaa säätelevät Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) sekä Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014).

Terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen tulee näkyä ja tapahtua kunnissa eri toimialojen yhteistyönä. Sen vuoksi liikunta on välttämätöntä asemoida kunnan rakenteisiin poikkihallinnollisella läpäisyperiaatteella. Liikuntalaki ohjaa myös kuntienvälisen ja alueellisen yhteistyön kehittämiseen. Lainsäädännössä puhutaan yhä edelleen liikunnasta, mutta käytännön tasolla on siirrytty yhä enemmän tarkastelemaan ja edistämään liikkumisen kokonaisuutta. Siksi myös Hankasalmen ensimmäinen liikunnan kokonaisvaltaisen merkityksen esiin nostava virallinen asiakirja on nimetty liikkumishjelmaksi

Kunta voi siis organisoida liikuntapalvelunsa varsin vapaasti paikalliset vahvuudet ja mahdollisuudet huomioiden. Oleellista on, että liikuntatoiminnan tavoitteet ovat selkeät ja liikuntalain määräämät tehtävät toteutuvat.

Liikuntalaki 5 §

Kunnan vastuu

Yleisten edellytysten luominen liikunnalle paikallistasolla on kuntien tehtävä. Kunnan tulee luoda edellytyksiä kunnan asukkaiden liikunnalle:

- 1) järjestämällä liikuntapalveluja sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa eri kohderyhmät huomioon ottaen:*
- 2) tukemalla kansalaistoimintaa mukaan lukien seuratoimintaa; sekä*
- 3) rakentamalla ja ylläpitämällä liikuntapaikkoja.*

KUNNALLISEN LIIKUNTATOIMEN RAHOITUKSESTA

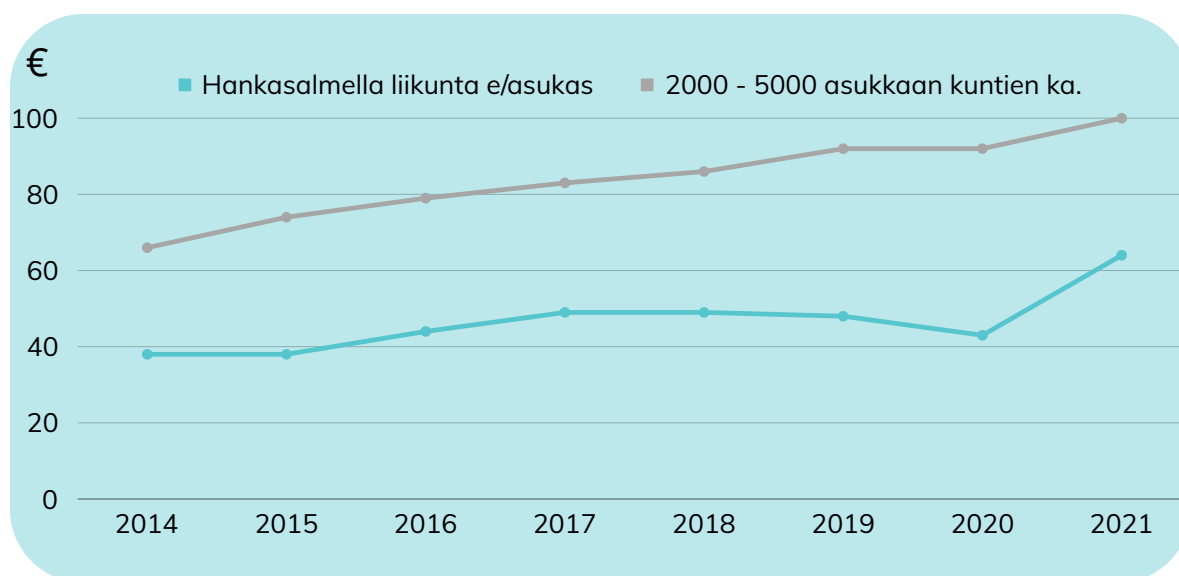
Valtionosuusjärjestelmä on oleellinen osa kuntatalouden perustaa. Valtio osallistuu myös liikuntatoiminnan käyttökustannuksiin asukasmäärän ja valtion talousarviossa määritellyn asukaskohtaisen yksikköhinnan perusteella. Valtionosuuden perustana toimii laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (1705/2009). Vuodesta 2009 yksikköhinta on ollut 12,00 euroa. Hankasalmen kokoiselle kunnalle tämä merkitsee valtionapuna liikuntatoiminnan järjestämiseen noin 55 000 euroa. Käytännössä kaikki kunnat joutuvat lain kirjaimen täyttääkseen käyttämään liikuntaan reilusti enemmän, kuin ne saavat yksikköhintaan sidottua valtionosuutta. Valtakunnallisessa vertailussa selvästi viiteryhmänsä keskiarvon alapuolella pysytellyt Hankasalmi on käyttänyt esimerkiksi viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana liikuntamenoihinsa vuosittain noin nelinkertaisen summan.

Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee kuntia myös harkinnanvaraisilla, erikseen haettavilla avustuksilla liikuntapaikkojen rakentamis-, peruskorjaus- ja varustamis-hankkeisiin. Avustuksia voi saada lisäksi kunnan liikuntatoiminnan kehittämiseen sekä terveyttä edistävän liikunnan projekteihin. Avustuskriteereihin sisältyy yleensä ohjausmekanismeja, jotka liittyvät valtakunnallisesti määriteltyihin tavoitteisiin.

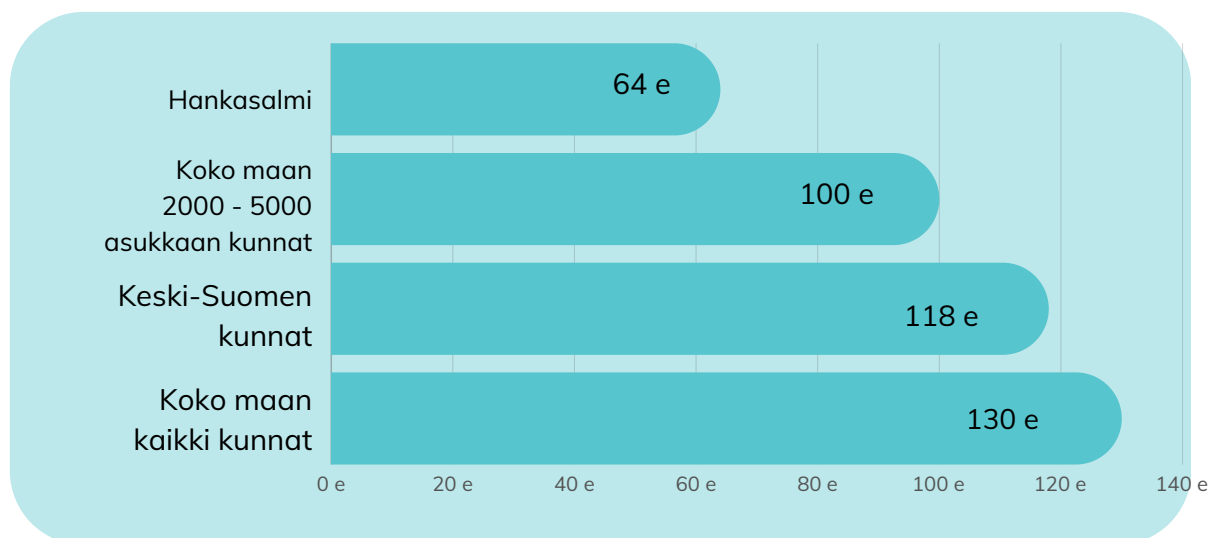
Maaseutukunnissa merkittävää vetoapua kehittämiseen tarjoavat Leader-hankkeet, joiden ytimessä on ajatus paikkakunnan kehittämisestä yhdessä asukkaiden voimin. Käytännössä kunnan rahaa on aina mukana muiden toimijoiden Leader-hankkeissa, sillä jokaisen yleishyödyllisen kehittämis- tai investointihankkeen tuki koostuu EU:n ja valtion rahan lisäksi 20 %:n kuntaosuudesta. Kunta voi olla myös itse Leader-rahoituksen hakijana. Paikallista hankerahoitusta voi saada mm. liikuntapaikkojen kunnostamiseen sekä laite- ja kalustohankintoihin. Hankkeistaminen kaikissa muodoissaan tarjoaa kunnille suuria mahdollisuuksia, mutta pienissä kunnissa haasteena on usein niukka resursointi koordinoivaan ja kehittävään työpanokseen, jota suunnittelu ja hallinnointi poikkeuksetta edellyttävät.

Liikuntatoiminnan käyttökustannukset ja -tuotot sekä nettokustannukset ovat tyypillisesti suurempia kaupungeissa kuin maaseutumaisissa kunnissa. Hankasalmella liikuntatoimen vuotuiset nettokustannukset ovat viimeisimmän vuosikymmenen aikana olleet selvästi valtakunnallisia ja alueellisia vertailuarvoja pienemmät. Omassa kuntakokoluokassaan Hankasalmi on satsannut asukasta kohti liikuntaan karkeasti hieman yli puolet siitä, mitä 2000-5000 asukkaan kunnat Suomessa keskimäärin.

Hankasalmen panostukset liikuntaan ovat 2020-luvun alkuvuosina olleet kasvussa, ja kuntien vuoden 2021 tilinpäätöksiin pohjautuvan Tilastokeskuksen viimeisimmän vertailutiedon mukaan Hankasalmi on kirinyt, vaikka verrokkikuntien liikuntatoiminnan resursointi oli edelleen keskimäärin puolitoistakertainen. Lähivuosien suunnitelma- kirjauksiin perustuen on ennakoitavissa, että Hankasalmen suhteellinen tilanne tulee paranemaan. Vuoden 2022 alustavien tilinpäätöstietojen mukaan liikuntatoiminnan nettomenoissa on pientä kasvua, mutta muihin kuntiin suhteuttavaa vertailutietoa ei ole vielä ollut käytettävissä.

Liikuntatoiminnan nettomenot Hankasalmella ja verrokkikunnissa vuosina 2014-2021

Liikuntatoiminnan nettomenot asukasta kohden vuonna 2021 Hankasalmella, samassa kuntakokoluokassa koko maassa, Keski-Suomen kunnissa ja kaikissa Suomen kunnissa

LIIKUNTAMÄÄRÄRAHOJEN PUOLUSTAMINEN ON MYÖS KUNTIEN ASIA

Valtion osoittamat määrärahat liikuntatoimintaan ovat olleet pitkään melkoinen kummajainen Suomen julkisessa taloudessa. Kansallisen rahapelitoiminnan tuotoista pääosin tuloutetut määrärahat ovat olleet budjettikehyksen ulkopuolisia menoja, joilla on ollut suora kytkös siihen, kuinka paljon suomalaiset ovat hävinneet vuosittain rahapeleissä.

Aihe alkoi nostattaa voimakkaita puheenvuoroja 2020-luvun alussa. Esimerkiksi kilpailu- ja kuluttajavirasto (KKV) otti vuonna 2021 kantaa sen puolesta, että Veikkauksen tuotot tulisi siirtää valtion budjettiin. Pelaamisen vakaviin yhteiskunnallisiin haittoihin liittyvän arvostiriidan lisäksi muutostarvetta puolsi Veikkauksen tuottojen laskusuuntainen trendi. Vuoden 2022 helmikuussa maan hallitus ja parlamentaarinen ryhmä sopivat, että liikunnan rahoituksen ja rahapelitoiminnan välinen kytkös katkaistaan vuodesta 2024 alkaen. Budjettikehykseen sisällytettävän rahoituksen määrä on uudessa lähtökohdassa tarkoitus suhteuttaa viime vuosien keskiarvoon.

Julkisen niukkuuden yhtäläisenä jakajana kaikkien muiden menojen joukossa liikunta tulee tarvitsemaan entistä vahvempaa puolestapuhumista kaikilla hallinnon ja toiminnan tasoilla. Eduskunnan toimikaudeksi asetettavan Valtion liikuntaneuvoston valtakunnallisen asiantuntijaroolin lisäksi tarvitaan alueellista ja paikallista vaikuttamista, jonka pohjana on oltava ymmärrys liikunnan edistämisen kansallisista tavoitteista. Liikunnan näkyvä rooli kuntien strategisessa kehittämisessä on tehokkain mahdollinen ruohonjuuritasolta lähtevä viesti valtiovallan suuntaan. Jokaisella liikunnallisen elämäntavan edistämiseen tai olosuhdekehittämiseen liittyvällä valtionapuhakemuksella on merkitystä valtion seuraavien vuosien rahoituskehystä arvioitaessa.

KORONASTA KEHITTÄMISEN TIELLE

Covid-19-pandemia on aiheuttanut vuodesta 2020 lähtien liikunnan toimijoille merkittäviä taloudellisia vahinkoja. Toisaalta se on luonut tarpeita toimintojen järjestämisestä toisin kuin on totuttu. Suomen valtio reagoi tilanteeseen tuoreeltaan lisätalousarvioilla, joilla liikuntaa tuettiin vuonna 2020 veikkaustuottojen lisäksi budjetista 90,5 miljoonalla eurolla.

Hankasalmen kunnan liikuntapalvelut sai loppuvuoden 2020 haussa erityisvaltionavustuksen Keskisenlammen lähiluontokohteen virkistysarvon ja toiminnallisuuden parantamiseen sekä kunnan ensimmäisten kuntoportaiden rakentamiseen kirkonkylälle. Monin tavoin hankalasta poikkeustilanteesta käynnistyi Hankasalmella uusi vaihe kunnan liikuntapalvelujen kehittämistyössä, joka on edennyt siitä alkaen usean hankkeen vauhdittamana.

TEAvisari

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kehittämä terveyden edistämisen vertailutietojärjestelmä TEAvisari on suunniteltu tiedolla johtamisen työvälineeksi kunnille ja kouluille. Palvelu tukee terveydenedistämistyön suunnittelua ja johtamista tuomalla esille kunnan toimintaa kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

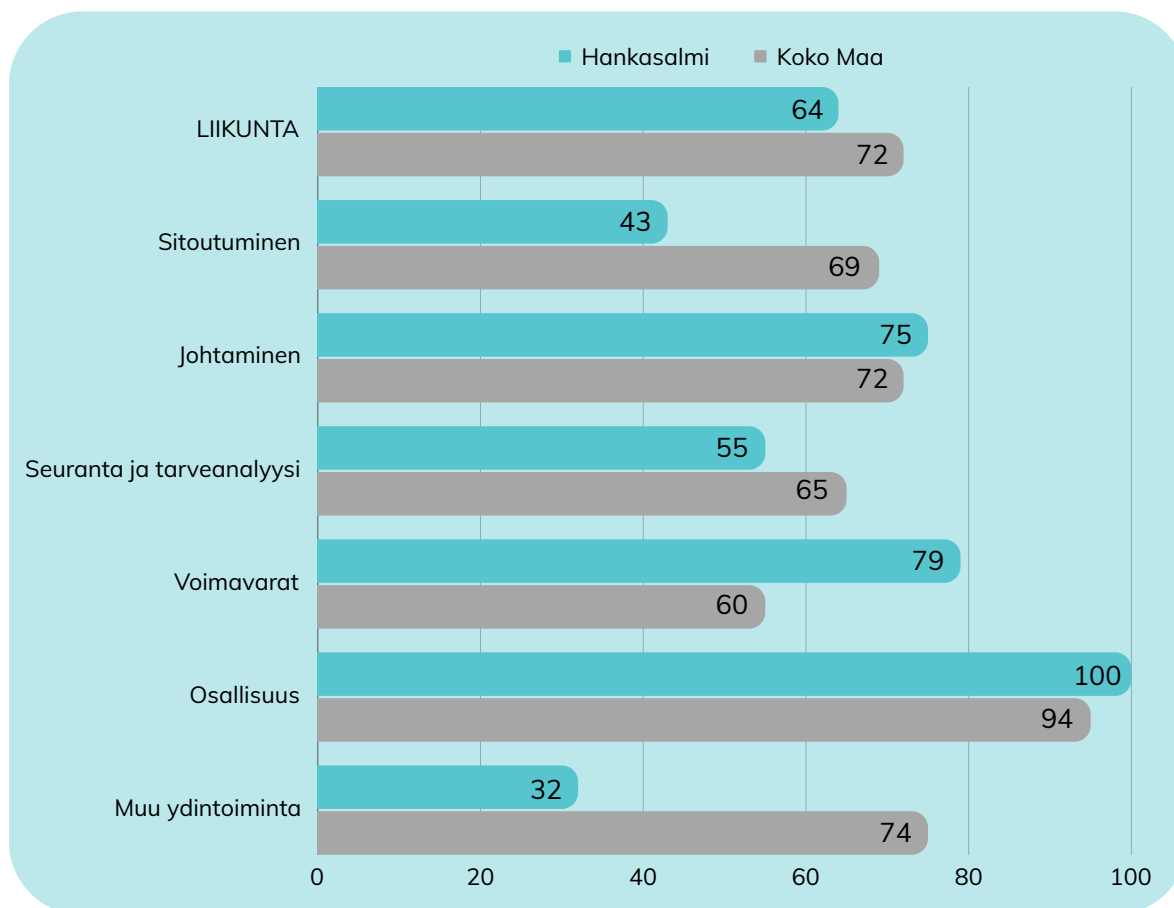
Kunnat antavat järjestelmään kaksi kertaa vuodessa tietoja eri toimialojensa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyöstä. Tiedonkeruilla selvitetään toimenpiteitä, resursseja ja poikkihallinnollisia toimintakäytäntöjä. TEAvisarin julkaistut tulokset kuvaavat kunnan toimintaa asukkaidensa terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Kunnat saavat tietoa tilanteestaan suhteessa koko maahan tai vastaaviin kuntiin.

TEAvisari jakautuu kuuteen eri ulottuvuuteen; sitoutumiseen, johtamiseen, seurantaan ja tarveanalyysiin, liikunnan edistämisen voimavaroihin, osallisuuteen ja muihin ydintoimintoihin. Liikunnan edistäminen kunnissa -aineisto sisältää tietoja toiminnasta kuntalaisten liikunnan edistämiseksi ja liikunnan edellytysten luomiseksi. Tietoja käytetään mm. liikuntalain (390/2015) ja valtakunnallisen terveyttä ja hyvinvointia edistävän liikunnan 2020 linjausten (STM 2013) seurannassa sekä Valtion liikuntaneuvoston toteuttamassa arviointityössä.

TEAvisaria varten annettujen vuoden 2022 tietojen perusteella Hankasalmen kunta saa liikunnan kentältä kokonaisuudessaan 64 pistettä, kun koko Suomen keskiarvo on 72 pistettä. Johtamisen, voimavarojen ja osallisuuden ulottuvuudet ovat Suomen keskiarvoa korkeammalla. Sitoutumisessa, seuranta- ja tarveanalyysissä sekä muussa ydintoiminnassa Hankasalmi jää keskiarvon alapuolelle.

TEAvisarin liikunnan osa-alueet Hankasalmella ja koko maassa vuonna 2022

Kunnan liikkumishojelman toteuttamisessa TEAvisari on tärkeimpiä tietoperustaisia seurantatyökaluja. Osa-alueisiin eriteltynä se myös hahmottaa viitekehystä paikallisten tavoitteiden ja kehittämisen painopisteiden määrittelyyn. Tiedontuottajan roolissa kunnan on syytä kiinnittää huomiota laadun ja yhdenmukaisuuden varmistamiseen vuosittaisessa TEAvisari-kyselyyn vastaamisessa. Paitsi valtakunnallisen vertailtavuuden kannalta tämä on tärkeää myös kuntaorganisaation sisällä sekä yksittäisen hallinnonalan tiedon jakamisen näkökulmasta että poikkihallinnollisen yhteistyön kehittämisen kannalta. Kuntaan tulevien kyselyjen määrä on suuri, ja valitettavan usein vastaamaan on jouduttu kiireellä eikä aina suinkaan parhaalla mahdollisella koordinaatiolla.

HYTE-KERROIN

Vuoden 2023 alusta kunnissa on otettu käyttöön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen valtionosuuden lisäosa eli HYTE-kerroin. Toimintaa ja tuloksia väestötasolla kuvaavat indikaattorit huomioidaan ensimmäisen kerran vuoden 2026 rahoituksen jaossa. Kyseessä on normaalin valtionrahoituksen lisäksi kunnille maksettava kannustin, jonka suuruuteen on mahdollista vaikuttaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön toteutumana suhteessa.

Liikuntatoimintaa kunnassa kuvaavat HYTE-kertoimen prosessi-indikaattorit

1. Lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuuden raportointi
2. Seurojen, yhdistysten ja kunnan yhteiskokous
3. Kohdennetut liikkumisryhmät lapsille ja nuorille erityisesti vähän liikkuvat ja syrjäytymisvaarassa olevat huomioiden
4. Vaikutusten ennakoarvointi: ”Liikunnan edistämisestä vastaavat viranhaltijat osallistuvat valmisteilla olevien lautakuntapäätösten vaikutusten ennakoarvointiin (EVA).”
5. Liikunnan edistämisen poikkihallinnollinen työryhmä: ”Kunnassa toimii poikkihallinnollinen työryhmä, jossa käsitellään liikunnan edistämistä.”

Hankasalmen kunnan liikuntapalvelujen suunnittelussa ja seurannassa huomioidaan kaikki viisi toiminnan tilaa kuvaavaa prosessi-indikaattoria, joissa korostuu verkostomaisen, monialaisen ja hallintokuntien välisen yhteistyön merkitys. Kunnan omilla toimilla on joko suoria tai välillisiä vaikutuksia siihen, mitä indikaattorit jatkossa kertovat. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen ja koulujen toimintaan kytkeytyvän liikunnan määrällä ja laadulla voidaan epäilemättä vaikuttaa lasten liikunta-aktiivisuuteen.

Kuntaorganisaation merkitys korostuu erityisesti toimijoiden välisten siltojen rakentajana. Terveyttä ja hyvinvointia edistävien tahojen yhteen saattaminen kuntalaisten elämänlaadun ja palvelujen parantamiseksi kuuluu kunnallisten liikuntapalvelujen nykyajan perustehtäviin. Loppuvuodesta 2021 Hankasalmella koottiin kunnan sivistyspalvelujen, sosiaalipalvelujen ja terveydenhuollon ulkoisen palveluntuottajan yhteistyöryhmä, josta muodostui liikunnan edistämisen paikallisen kehittämishankkeen #hankasalmiliikkuu-ohjausryhmä. Tätä kirjoitettaessa hanke on toisella toimintakaudellaan, ja sen puitteissa on onnistuttu merkittäväällä tavalla edistämään tietoisuutta ja toiminnallista yhteistyötä yli organisaatorajojen.

HYTE-kertoimen tulosindikaattorit puolestaan kuvaavat kuntalaisten terveydentilassa ja hyvinvoinnissa tapahtuneita muutoksia. Ne esittävät ongelmien yleisyyden väestössä prosenttilukuna. Kaatumisten ja putoamisten osalta lasketaan tapaturmien lukumääriä. Tulosindikaattoreiden seurantaväli oli yksi vuosi. Poikkeuksena tähän on kahden vuoden välein toteutettava Kouluterveyskysely.

Mikäli tulosindikaattorin arvo on alle 5 %, kunta saa siitä kohdasta maksimipisteet. On selvää, että liikunnan edistämällä voidaan vaikuttaa esimerkiksi ylipainon esiintyvyyteen, joskaan mikään yksittäinen toimenpide tuskin tuottaa ratkaisevaa edistystä. Samoin peruskoulun 8. ja 9. luokkien oppilaiden kokemus terveydentilastaan on monien osatekijöiden summa, jota on lähestyttävä monialaisesti kaikkien paikallisten toimijoiden yhteisenä haasteena.

Ikääntyneiden kaatumisia voidaan epäilemättä ehkäistä poistamalla vaaranpaikkoja. Sen lisäksi on tärkeää tarjota aktiivista turvallisuutta edistävää ryhmätoimintaa ja henkilökohta liikuntaneuvontaa lihaskunnan ja tasapainon ylläpitävän harjoittamisen tueksi. Tällaisilla toiminnoilla on merkittävää vaikutusta elämänlaatuun sen laajimmissa merkityksissä.

Terveyden edistämistä kunnissa kuvaavat HYTE-kertoimen tulosindikaattorit

Indikaattori	2017	2019	2021
Kokee terveydentilansa kesinkertaiseksi tai huonoksi, osuus 8. ja 9. luokan oppilaista	15,7 %	20,7 %	26,8 %
Ylipaino, osuus 8. ja 9. luokan oppilaista	14,9 %	16 %	20,5 %
	2019	2020	2021
Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17—24-vuotiaat, osuus vastaavan ikäisestä väestöstä.	7 %	6,2 %	
Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneet 25—64-vuotiaat, osuus vastaavan ikäisestä väestöstä.	2,2 %	1,9 %	2,4 %
Työkyvyttömyyseläkettä saavat 25—64-vuotiaat, osuus vastaavan ikäisestä väestöstä.	9,8 %	9,9 %	9,3 %
Kaatumisiin ja putoamisiin liittyvät hoitajakset 65 vuotta täyttäneillä henkilöillä verrattuna 10 000 vastaavan ikäiseen henkilöön.	434,1	400,4	337

LIIKUTTAAKO HANKASALMI?

HYVÄN ARJEN PUITTEET

Jyväskylän seutuun kuuluva Hankasalmi on 4600 asukkaan maaseutukunta Keski-Suomen itäisellä laidalla. Kunnan väkiluku on pienentynyt 2000-luvulla yli tuhannella asukkaalla eli noin 20 %. Keskustaajamassa kirkonkylällä asuu noin 1200 henkeä. Asemaseudulla asukkaita on noin 800 ja kolmannen taajaman Niemisjärven vaikutuspiirissä 400. Kuntalaisista puolet elää haja-asutusalueella. Kolmasosa hankasalmelaisista on yli 64-vuotiaita, puolet on työikäisiä ja 17 % alle 18-vuotiaita.

Hankasalmi ei ole omavarainen sen paremmin työpaikkojen kuin koulutetun työvoimankaan suhteen, mutta kuntaa halkovat valtatie mahdollistavat pendelöinnin useammalle suunnalle myös maakuntarajojen yli. Henkilöliikenteen junat pysähtyvät Hankasalmen asemalla, josta matka Jyväskylään tai Pieksämäelle kestää reilut 20 minuuttia. Kesäisin vapaa-ajan asujat vilkastuttavat vesistörikasta Hankasalmea.

Tiloiltaan ajanmukaiset kunnan koulut ovat ns. seutukouluja, joihin kuljetaan laajalta alueelta. Asemalla ja Niemisjärvellä järjestetään esiopetus sekä perusopetuksen luokat 1-6. Kirkonkylässä toimii yhtenäiskoulu, jossa esiopetuksen ja perusopetuksen vuosiluokkien 1-9 rinnalla samat tilat jakaa lukio. Hankasalmen lukio houkuttelee maineikkaalle suunnistuslinjalleen liikunnallisia opiskelijoita ympäri Suomea.

Hankasalmen suurimmat liikunnalliset vahvuudet liittyvät luonnonläheisyyteen ja liikuntapaikkojen saavutettavuuteen. Niin julkisia kuin kaupallisiakin palveluja on tarjolla kaikkina vuodenaikoina. Seurat ja kunnallinen kansalaisopisto järjestävät ryhmätoimintaa. Yksilöohjausta on mahdollista saada paikallisten hyvinvointialan yrittäjien sekä vuonna 2022 käynnistyneen kunnallisen liikuntaneuvontapalvelun kautta. Päättäjillä on ollut tahtoa ja ennakkoluulottomuutta olosuhdekehittämisessä. Esimerkkinä tästä on valtion tien varteen rakennettu kevyen liikenteen väylä kunnan omana investointina lähiliikunnan edistämiseksi. Kuntalaisten vahvalla puollolla väylä palkittiin valmistumisvuotensa 2020 liikuntatekona Hankasalmella.

LUONTOA JA RAKENNETTUJA YMPÄRISTÖJÄ

Runsaiden vesistöjen ja korkeiden mäkien Hankasalmi houkuttelee liikkumaan maastossa ja maisemassa. Lumettomaan vuodenaikaan kunnan ylläpitämät Keskisenlammen, Lyötinmäen, Kovalanmäen ja Kärkkäälän luontopolut tarjoavat sykähdyttäviä luontoelemyksiä. Kunnan hoidossa on mm. viisi lintutornia. Koska reitit kulkevat enimmäkseen yksityisissä talousmetsissä, niiden ylläpitoedellytykset riippuvat maanomistajan päätäntävällässä olevista metsänhoidollisista toimenpiteistä.

Vapaaehtoistoimijoiden ylläpitämä Hääninmäen ulkoilualue Säkinmäen kylässä on poikkeuksellisen hieno ympärivuotinen luontoliikuntakohde, jossa talkoilla hoidetaan kymmeniä kilometrejä pyöräily- ja patikointireitistöä taukopaikkoineen. Kunnan kohteista Keskisenlampi Aseman taajaman lähetyvillä tarjoaa esteettömän pääsyn suoalueelle lintujärven rantaan. Kunnan retkeilyreiteillä on yhteensä kymmenkunta laavua tai kotaa, joissa voi tehdä tulet. Reitistöjä olisi syytä pyrkiä edelleen kehittämään myös matkailu ja kehittyvä maastopyöräilyharrastus huomioiden.

Lapsiperheiden helposti saavutettava talviajan ulkoilukohde on kirkonkylässä hiihtoreittien risteyksessä sijaitseva Hiihtomaa, jossa on pulkkamäki sekä valaistu hiihtoharjoitusalue. Kunnan ylläpitämiä latuja on kaikkiaan yhteensä n. 60 km. Valaistuja lenkkejä on neljällä kylällä. Hiihtokeskus Häkärinteet ylläpitää kaupallisten laskettelurinteiden ohella vapaassa käytössä olevaa valaistua hiihtolatua Kankaisten kylällä. Häkärinteiden ja lomakeskus Revontulen välillä on kunnan ylläpitämä yhdyslatu, jolta pääsee lyhyen siirtymätaipaleen kautta kirkonkylälle.

Suomalaisten suosituimpia liikuntapaikkoja ovat aito luonto, ulkoilualueet sekä kevyen liikenteen väylät. Suosituin liikkumisen muoto on kävely.

(KunnonKartta -väestötutkimus, UKK-instituutti)

Kuuhankaveden, Aseman ja Niemisjärven koulujen ympäristöt ovat liikkumisen keskittymiä. Kaikissa on valaistut jääkiekkokaukalot. Kuuhankaveden koulun pihalle jäädytetään myös avoin pikkukenttä, joka palvelee viereistä päiväkotia ja tarjoaa iltaisin vapaan luistelun alueen. Kunnan investointisuunnitelmassa on tekojään toteuttaminen vuonna 2025. Sulan maan aikaan jääalueet palvelevat pallokenttinä. Kaikkien koulujen läheisyydessä on frisbeegolfradat sekä valaistut kuntoradat, joilla ylläpidetään talvisin hiihtolatuja. Aseman koulun pihassa on myös tenniskenttä, joka palvelee monipuolisena pienpelialueena.

Kirkonkylän kuntopolun yhteyteen on vuonna 2021 rakennettu 89 askelman kuntoportaat. Niiden välittömässä läheisyydessä sijaitsee syksyllä 2022 valmistunut ulkokuntosali. Vuosien 2023-2024 investointisuunnitelmiin sisältyvät ulkokuntosalien toteutukset myös Asemalle ja Niemisjärvelle. Kaikissa Hankasalmen taajamissa on yleiset uimarannat laitureineen, pukusuojineen ja rantalentopallokenttineen. Kirkonkylän uimaranta-alueeseen kuuluu myös tenniskenttä. Jokaisen uimarannan varustukseen kuuluu vesi-wc.

Hankasalmen palloilu- ja yleisurheilukentät ovat uudistumassa vuosikymmenien hiljaiselon jälkeen. Kirkonkylän hiekkakentän tilalle rakennetaan kunnan 150 -vuotisjuhlapäätöksen mukaisesti nykyaikainen liikuntapuisto, jonka osarahoitus on saatu harkinnanvaraisena valtionavustuksena. Keväällä 2024 avattavasta liikuntapuistosta tulee kaiken ikäisten kuntalaisten esteetön kohtaamispaikka, joka mahdollistaa monen lajin harrastamisen. Kunnan juhlapäätöksen mukaisesti seuraavina vuosina suunnataan huomiota Aseman ja Niemisjärven kenttien parantamiseen tarkoituksenmukaisimmiksi arvioituilla painotuksilla.

Hankasalmen kunnan sisäliikuntatilat sijaitsevat kirkonkylän Monitoimitalolla sekä Aseman ja Niemisjärven koulujen liikuntasaleissa. Yhdeksän kuukautta kestävä sisäkauden vuorovarausten lajivalikoimassa on lentopalloa, salibandya, sählyä, futsalia, sulkapalloa ja itsepuolustusta. Osa varauksista on urheiluseuraryhmiä, joissa jumpataan, harjoitellaan monilajitaitoja tai treenataan joukkuelajia.

Kaudelle 2022-2023 liikuntatiloihin myönnettiin 38 viikon ajalle noin 40 käyttövuoroa. Tämä tarkoittaa noin 1500 yksittäistä liikuntakertaa. Sivistyslautakunta on päättänyt aikuisten liikuntavuorojen maksullisuudesta vuonna 2017. Poikkeuksia on myönnetty vapaaehtoistoimijuuden sekä erityisliikunnan tapauksissa. Monitoimitalon ja koulujen saleissa liikkuu hakijoiden ilmoitusten mukaan laskettuna viikoittain noin 250-300 aikuista. Alle 18-vuotiaiden ohjatut liikuntavuorot kunnan tiloissa on säädetty maksuttomiksi. Näillä vuoroilla kunnan tiloissa liikkuu toista sataa lasta ja nuorta.

Monitoimitalolla on vuodenvaihteessa 2022-2023 kunnostettu ja laajennettu kunnan ylläpitämä kuntosali. Kuntosalin kausikortin haltijoita on noin 200 henkilöä. Lisäksi määräkortteja (10 tai 20 käyttökertaa) oli helmikuussa 2023 voimassa 164 kpl. Ohjattuihin kuntosaliryhmiin osallistuvat eivät sisälly edellisiin lukuihin.

Läpi vuoden järjestettävät liikunnalliset tapahtumat kokoavat Hankasalmella väkeä satamäärin. Tapahtumia toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kesken. Perinteiksi muodostuneista tapahtumista lasten yleisurheilukisat keräävät kerrallaan kymmeniä osallistujia, ja kaiken ikäisiä liikuttava Aseman ja kirkonkylän välinen pyöräilyottelu saa sadat osallistajat polkemaan Aseman ja kirkonkylän väliä. Uusimpien joukossa tapahtumien ketjuun liittynyt frisbeegolfin viikkokisasarja on sekin saanut kymmenet hankasalmelaiset liikkeelle. Kuntalaisia yhteen kokoavat tapahtumat ovat tärkeitä paikkakunnan vireyden mittareita, ja samalla niillä on suurta merkitystä liikuntaan innostajana.

Anterontien pallokenttä Niemisjärvellä vuonna 2021

Vuonna 2024 valmistuvan kirkonkylän liikuntapuiston mallinnus, FCG

OHJATUSTA TOIMINNASTA OMATOIMISEEN LIKKUMISEEN

Hankasalmelaisille tarjotaan monipuolista ja laadukasta ohjattua liikuntaa. Toimintaa järjestävät kansalaisopisto, seurat ja yhdistykset sekä muutamat paikalliset liikunta- ja hyvinvointialan yritykset. Vuonna 2022 käynnistynyt kunnallinen liikuntaneuvonta on uusin edistysaskel aikuis- ja senioriväestön liikunnanedistämistyössä.

Kunnan ylläpitämä kansalaisopisto järjestää liikunta-, tanssi- ja kehonhuoltotunteja. Erytisen suosittuja kuntosaliryhmiä on lukuvuoden 2022-2023 ohjelmassa seitsemän. Yksittäisellä kuntosalikurssilla voi olla parikymmentä osallistujaa. Kaikkiaan liikunnallisia ryhmiä on viimeisimpänä lukukautena toteutunut tanssi mukaan lukien 24. Näiden brutto-osallistujamäärä on lähes 400 henkilöä. Osallistujien todellinen luku on alkuvuoden 2023 tiedon mukaan 253. Eri ikäisille järjestetään myös liikunnallisia lyhytkursseja.

Kansalaisopiston liikuntakortilla voi osallistua yksittäismaksuja edullisemmin useimpiin opiston järjestämiin liikuntaryhmiin syys- ja kevätlukukaudella muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Lukukaudella 2022-2023 liikuntakortteja on lunastettu 35 kappaletta. Liikuntakortti on erityisesti senioriväestön suosiossa.

Urheilun ja liikunnan yleisseura Hankasalmen Hanka järjestää monipuolisesti ohjattua liikuntaa lapsille, nuorille ja aikuisille. Toiminta painottuu vahvasti hyvinvointia edistävään harrastamiseen. Aikuisille suunnattuja tunteja järjestetään kirkonkylällä, Niemisjärvellä ja Ristimäessä. Kaudelle 2022-23 Hanka myi 74 jumppakorttia. Hangan järjestämät lasten jumppakoulut, hiihtokoulut sekä salibandy-, pesäpallo-, ja jalkapallokerhot liikuttavat suurta joukkoa lapsia. Pesäpallokerhotoiminta palkittiin Hankasalmen vuoden 2021 liikuntatekona. Kesällä 2022 se kokosi 80 osallistujaa. Hanka järjestää myös eri teemaisia workshoppeja liikuntamuotoihin tutustuttamiseksi.

Seuratoiminnan avainkysymys on vanhempien saaminen mukaan. Liikuntaa voi harrastaa lasten kanssa yhdessä.

Jarno Pirkkalainen, Hankasalmen Hangan seuratoimija

Perinteisistä urheiluseuroista Hankasalmen Hehku järjestää aikuisten jumppaa Asemalla. Muita liikunnallisen harrastustoiminnan järjestäjiä Hankasalmella ovat mm. 4H-yhdistys, Hankasalmen Hevosystävien seura, Hankasalmen Ratsastajat, Hankasalmen Latu- ja Polku, Niemisjärven Palloseura, Pirttimäen Pyrintö sekä seurakunnat. Soveltavan liikunnan mahdollisuuksia ylläpitävät Hankasalmen Invalidit sekä Lylmi. Lajinomaista ohjausta on mahdollista saada myös Häkärinteiden hiihtokoulussa sekä Revontuli-golfiin kursseilla tai yksityistunneilla. Kunnassa toimii myös pienempiä liikunta- ja hyvinvointialan yrityksiä kuten Voimanpesä ja Luontovire, jotka järjestävät kursseja, ryhmätoimintaa ja yksilöllistä ohjausta. Kunnan sosiaalipalvelujen arjen tuki järjesti ikääntyneille ohjattua liikuntaa Hankasalmella Seniorituvassa ja asumisyksiköissä vuoden 2022 loppuun saakka. Sosiaalipalvelujen siirryttyä kunnilta hyvinvointialueille järjestämisvastuu on tätä kirjoitettaessa vielä selvittelyn alla.

Järjestetyn toiminnan rinnalla kuntalaisten arkiaktiivisuuden tukeminen on jopa tärkeämpää liikunnanedistämistyötä. Ratkaisevimmat virikkeitä liikuntamyönteisyyden kehittymiseen saadaan oman lapsuudenperheen kautta. Puitteista ja järjestetyistä toiminnoista riippumatta liikunnallinen elämäntapa on omaksuttava itse. Sen vuoksi perheisiin vaikuttamisen mahdollisuuksien etsiminen on ensiarvoisen tärkeää.

*Vanhemmat vaikuttavat lapsen
liikkumiseen välineillä, mutta ennen
kaikkea omalla esimerkillään.
Jos perhe liikkuu, tapa tarttuu
lapseen.*

Sami Kalaja, liikunnan työelämäprofessori JYU

Liikunnallisen elämäntavan tuloksekkaassa edistämisessä yhteistyö perhekeskuksen, varhaiskasvatuksen, koulujen sekä kunnan liikunta- ja nuorisopalvelujen kesken on välttämätöntä. Myös liikuntaympäristöjen operatiivisesta ylläpidosta vastaavien kiinteistö- ja infrapalvelujen kanssa on luotava vahva yhteispelin henki. Liikuntapaikkojen ja -tilojen kunnossapito sekä käytettävyyden kehittäminen käyttäjiä kuullen ovat keskeisiä arkiaktiivisuutta ja liikunnan ilon löytymistä tukevia tekijöitä.

VARHAISKASVATUS JA KOULUT LIKUNTAKASVATTAJINA

Hankasalmen kunnan esi- ja perusopetuksessa opiskelee lukuvuoden 2022-2023 tilanteen mukaan yhteensä noin 530 oppilasta kolmella koululla. Varhaiskasvatuksen piiriin kuuluva esiopetus toteutuu Hankasalmella koulujen yhteydessä. Kaikkien koulujen pihat, sisätilat ja lähiympäristöt tarjoavat monipuolisia mahdollisuuksia liikkumiseen.

Kuuhankaveden koulussa Hankasalmen kirkonkylällä opiskelee 335 lasta ja nuorta esikoululaisista peruskoulun yhdeksäsluokkalaisiin. Samassa koulukeskuksessa toimii myös Hankasalmen lukio, jossa on noin 80 opiskelijaa. Heistä kolmasosa (26 opiskelijaa lv. 2022-2023) on eri puolilta Suomea saapuneita suunnistuslukiolaisia. Aseman koululla esikoululaisia ja yleisopetuksen 1-6-luokkien oppilaita on yhteensä 115, Niemisjärvellä puolestaan 76.

Suunnistuselukio tarjoaa mahdollisuuden kehittyä urheilijana

Hankasalmen lukion suunnistuslinja tarkoittaa suunnistuksen ja hiihtosuunnistuksen valmennusryhmää, jonka toimintaa koordinoi sitä varten vuonna 2000 perustettu Hankasalmen Urheilu- ja Valmennuskeskusyhdistys. Yhdistyksessä on edustus kunnasta, urheiluseura Hankasalmen Hangasta sekä Suomen Suunnistusliitosta.

Suunnistuselukiossa on päätoiminen valmentaja, joka ohjaa lajiharjoittelua ja kulkee rinnalla urheilijanalkujen urapolulla. Kestävyysurheilu, fyysinen taituruus, henkinen vahvistuminen sekä ajattelun aktivointi ovat suunnistuslukiolaisten arkipäivää. Suunnistuslukiolaisten osaamista on voitu hyödyntää paikallisen seuratoiminnan ja koulun liikkumistuntien ohjaustehtävissä. Suunnistajien harjoitusradat ovat olleet usein kaikkien kuntalaisten käytettävissä.

Suunnistuselukion vahva toiminta on kaikkiaan suuri rikkaus Hankasalmelle. Toimijoiden välisen yhteistyön mahdollisuuksia kannattaa pyrkiä hyödyntämään entistä monipuolisemmin. Jo nykyisellään esimerkiksi valmennusryhmäläisten yhteisharjoitukset ovat avoimia kaikille lukiolaisille urheilutaustasta riippumatta.

Varhaiskasvatuksen yksiköitä eli päiväkoteja Hankasalmella ovat Metsätähti Asemalla, Sillankorva kirkonkylässä ja Sinisiipi Niemisjärvellä. Lisäksi kunnassa toimii perhepäivähoitajia. Varhaiskasvatuksen piirissä oli Hankasalmella vuoden 2022 lopussa 128 lasta. Vuonna 2022 käynnistyneen #hankasalmiliikkuu-hankkeen toisen kauden toimenpiteenä on aloitettu yhteistyö Hankasalmen varhaiskasvatuksen liikunnan vuosikellon laatimiseksi. Hankkeen kautta tuetaan varhaiskasvatuksen henkilöstön asiantuntemusta liikunnallisten sisältöjen suunnittelussa.

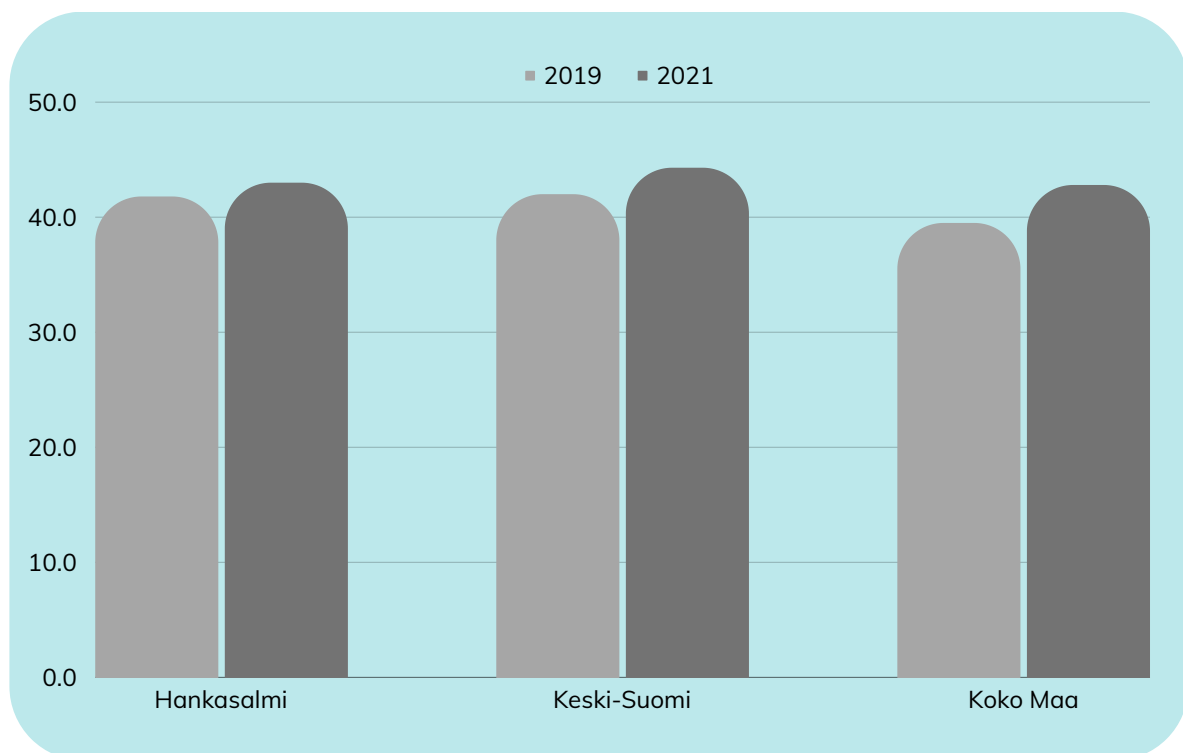
Liikkumisen suositus 7-17 -vuotiaalle:

Monipuolista, reipasta ja rasittavaa liikumista vähintään 60 minuuttia päivässä yksilölle sopivalla tavalla, ikä huomioiden.

Runsasta ja pitkäkestoista paikallaanoloa tulisi välttää.

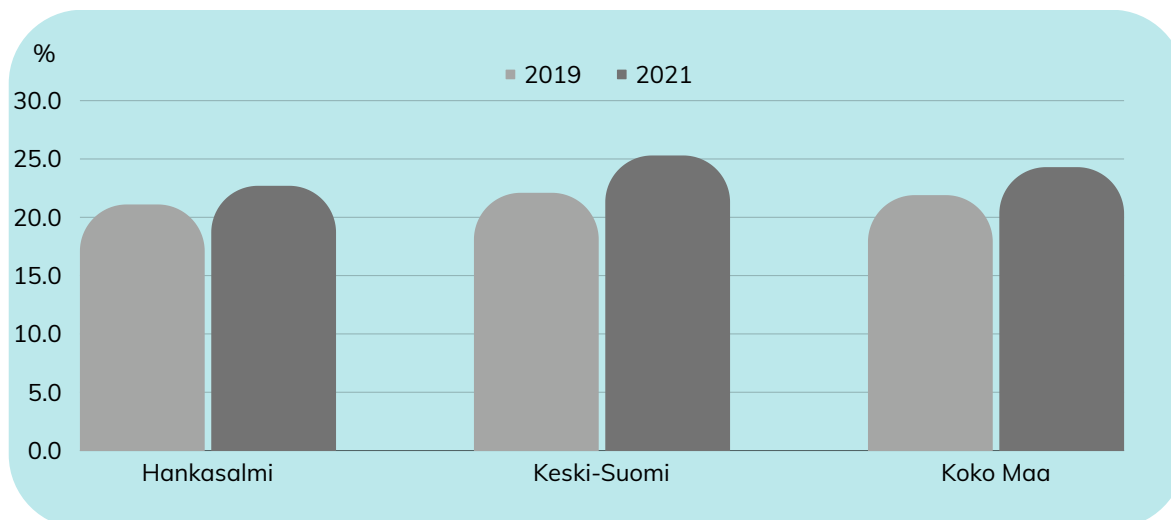
(UKK-instituutti)

Vuoden 2021 kouluterveyskyselyn perusteella 43 % hankasalmelaisista 4.- ja 5.-luokkalaisista liikkuu vähintään suosituksen mukaisen tunnin päivässä. Se on hieman vähemmän kuin Keski-Suomessa keskimäärin, mutta kuitenkin hieman enemmän kuin koko maassa. Hankasalmen tulos oli lähes sama kuin kaksi vuotta aiemmin.

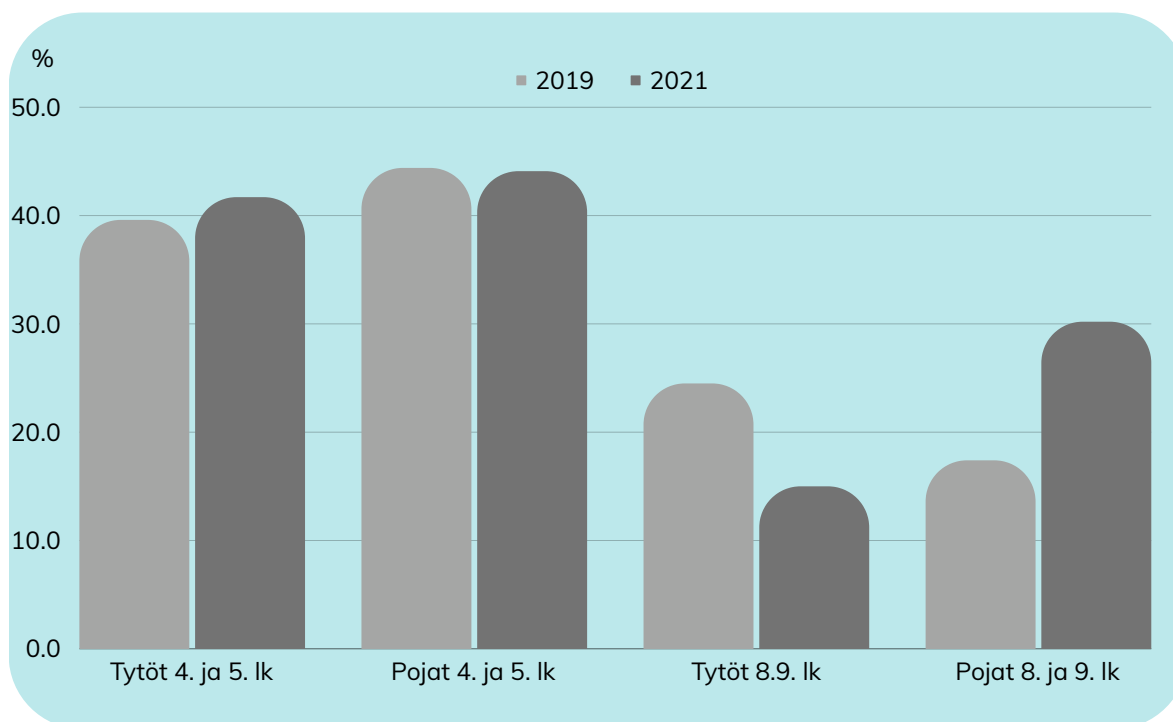
Vähintään tunnin päivässä liikkuvat 4. -5. luokkalaiset Hankasalmella

län karttuessa liikkuminen vähenee, ja Hankasalmen yläkoululaisista enää vain noin neljännes ylittää suosituksen mukaiseen liikuntamäärään. Lukion 1. ja 2. luokan hankasalmelaista oppilaista liikuntasuosituksen täyttää ainoastaan 16 %. Selvityksessä eivät ole mukana suunnistuslinjan opiskelijat, joiden kotipaikka ei ole Hankasalmi. Tuorein tulos on laskusuuntainen, pari prosenttiyksikköä heikompi kuin vuoden 2019 kyselyn tulos.

Vähintään tunnin päivässä liikkuvat 8. ja 9.luokkalaiset (% ikäluokasta)

Sukupuolten vertailussa tyttöjen tilanne on poikiakin huolestuttavampi. Ero vieläpä korostuu merkittävästi yläkouluun siirryttäessä. Yläkoululaisista tytöistä vain 16 % eli joka kuudes liikkuu suositusten mukaisesti. Yläkoulun pojista liikuntasuosituksen täyttää noin joka kolmas (30 %).

Vähintään tunnin päivässä liikkuvat tytöt ja pojat Hankasalmella (% ikäluokasta)

Liikunnallisen elämäntavan kehittyminen alkaa varhain. Pieni lapsi on luontaisesti aktiivinen. Terveys, hyvinvointi ja toimintakyky kehittyvät liikkussa. Motorinen eli liikehallinnallinen harjaantuminen edistää elämänlaatua ja suojaa syrjäytymiseltä. Liikkuminen pienestä pitäen ennustaa myös liikunnallista aikuisuutta. Lasten kanssa työskentelevät ovat viime vuosina jakaneet havaintojaan, että motorisissa taidoissa on tapahtunut vähintäänkin aiempaa voimakkaampaa polarisoitumista ellei jopa keskimääräistä taitojen heikkenemistä. Motoriikalla on puolestaan osoitettu olevan yhteyksiä kognitiivisiin taitoihin, joita ovat mm. tarkkaavaisuus, päätöksenteko, työmuisti, kielen ymmärtäminen, oppiminen ja ajattelu.

*Suomalaiset lapset ja
nuoret liikkuvat liian
vähän terveytensä
kannalta.*

*Ylipaino lisääntyy ja
aktiivisesti vietetty aika
vähenee myös lasten ja
nuorten keskuudessa.*

*Rakenteellisia muutoksia,
strategista ajattelua sekä*

*suunnitelmallisia
toimenpiteitä tarvitaan
lasten ja nuorten*

liikunnan edistämiseksi.

(UKK-instituutti)

Hankasalmen kunnan itsenäisyyspäivän juhlapuhujana vuonna 2022 vierailut Jyväskylän Yliopiston liikunnan työelämäprofessori Sami Kalaja on viime aikoina ottanut voimakkaasti kantaa koululiikunnan lisäämisen puolesta. Kalajalla on vahvaa näkemystä, sillä hän on ollut mukana rakentamassa nykyisin käytössä olevaa liikunnan valtakunnallista opetussuunnitelmaa. Kalajan mielestä nykyisellä liikuntamäärällä kouluissa ei ole mahdollista kehittää oppilaiden kuntoa tai erityislajitaitoja. Kuitenkin voidaan pyrkiä virittämään edellytyksiä elinikäiselle liikunnan harrastamiselle liikkumisen perustaitoja vahvistamalla.

Kalajan mukaan Suomi jää kansainvälisessä vertailussa häntäpäähän koululiikunnan määrässä. Kerhotoimintaa koulupäivien jälkeen Kalaja ei pidä toimivimpana ratkaisuna useammastakaan syystä. Hänen mielestään ainut oikea tapa olisi hajauttaa lisää liikuntaa koulupäivän sisälle. Saavutettavia myönteisiä vaikutuksia olisivat muistin ja toiminnanohjauksen paraneminen ja niiden myötä koulumenestyksen ja ilmapiirin koheneminen.

Hankasalmen Kuuhanaveden koululla on toteutettu valtakunnallista Liikkuva Koulu -mallia 2010-luvun alkupuolelta lähtien ohjelman ensimmäisessä aallossa. Yli vuosikymmenen aikana liikkumistunnit ovat juurtuneet luontevaksi osaksi koulupäivää. Keski-Suomen Urheilugaalassa tammikuussa 2023 Kuuhanaveden yhtenäiskoulu palkittiin Harrastamisen Suomen mallin maakunnallisella erikoispalkinnolla pysyväksi hankasalmelaiseksi toimintamalliksi muodostuneesta käytännöstä.

Hankasalmella Kuuhanaveden yhtenäiskoululla 3.–6. luokkalaisten lukujärjestykseen on merkattu läpi lukuvuoden Liikkuva Koulu -tunnit tiistaille ja torstaille. Liikuttamalla lapsia heidän toiveitaan kuunnellen saadaan oppitunneista rauhallisempia ja keskittyminen oppitunneilla paranee. Sitä kuvaa toiminnan nimi: Into ja Rauha. Palkinnon vastaanotti hankkeen vetäjä Hanna Backman.

*Harrastamisen Suomen malli – maakunnallinen palkinto
Keski-Suomen Urheilugaala 27.1.2023*

Harrastamisen Suomen malli on Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2021 pilotoima toimintaohjelma, jonka tavoitteena on tukea lasten ja nuorten hyvinvointia mahdollistamalla jokaiselle mieluisa maksuton harrastus koulupäivän yhteydessä. Hankasalmella mallin toteuttamisessa jatketaan liikunnallisuuden edistämistä Liikkuva koulu -toiminnan viitoittamalla tiellä. Liikunnalliset menetelmät oppitunneilla, liikuntavälitunnit sekä ylimääräiset liikkumistunnit säilyvät nekin keinovalikoimassa.

Harrastamisen Suomen mallin harrastusvalikoiman suunnittelussa keskeistä on lasten ja nuorten toiveiden kuuleminen. Maksuttomien kerhojen toteutuksesta vastaavat koulujen opetushenkilökunta, koulunkäynninohjaajat, nuorisotyöntekijät sekä yhdistykset.

LIKETTÄ AIKUISIIN

*Liikkumisen suositus 18–64-vuotiaille:
Reipasta kestävyysliikuntaa vähintään 2 h 30 min tai
vaihtoehtoisesti raskasta kestävyysliikuntaa vähintään
1 h 15 min. Lisäksi lihaskuntoa ja liikehallintaa ylläpitävää
liikuntaa vähintään 2 kertaa viikossa.*

(UKK-instituutti)

Vain viidesosa työikäisistä liikkuu terveytensä kannalta riittävästi. Fyysisellä kunnolla ja terveydellä on suora yhteys toisiinsa. Henkilöt, jotka kokevat olevansa paremmassa fyysisessä kunnossa, kokevat myös terveytensä ja työkykynsä paremmaksi. Liikkumattomuus aiheuttaa Suomessa vuosittain yli 3 miljardin euron kustannukset. Liikkumattomuus lisää riskiä useille kansansairauksille, kuten tyypin 2 diabetekselle ja sydän- ja verisuonisairauksille.

Terveysliikunnan edistämisessä pyritään vaikuttamaan yksilöiden käyttäytymiseen, niin että he liikkuisivat terveytensä kannalta riittävästi. Liikkumisen suositus yli 65-vuotiaille on samantyyppinen kuin aikuisväestön suositus, mutta iäkkäimmille painotetaan lihasvoimaa ja tasapainoa, joilla on vaikutusta erityisesti arjessa selviytymiseen, liikkumiskykyyn sekä esimerkiksi kaatumisten ehkäisyyn.

Terveysliikunnassa tavoitteena on toimintakykyä ylläpitävä tai parantava liikkuminen. Kunnan tehtävänä on luoda olosuhteita ja palveluita, jotka tukevat ja edistävät työikäisten ja ikäihmisten liikkumista ja sitä kautta heidän terveyttään.

Useiden tutkimusten perusteella suomalaisten suosituimpia liikuntapaikkoja ovat helposti lähestyttävät matalan kynnyksen kohteet kuten kevyen liikenteen väylät ja lähellä sijaitsevat luonnonympäristöt. Hankasalmella liikkumiseen innostava luonto on lähellä kaikkialla. Myös rakennettuja ympäristöjä voi hyödyntää monipuolisesti läpi vuoden.

Välittömällä asuinympäristöllä on ratkaisevan tärkeä vaikutus arkiaktiivisuuteen. Siksi kunnallisessa päätöksenteossa on oleellisen tärkeää toteuttaa liikunnan olosuhteisiin kohdistuvien vaikutusten arviointia. Liikuntapaikkojen ja -tilojen kunnossapito, uusien liikuntamahdollisuuksien luominen myös omatoimiselle liikkumiselle sekä samalla käytettävyyden kehittäminen yhteistyössä käyttäjien kanssa ovat keskeisiä tekijöitä aikuisväestön liikunnallisen elämäntavan edistämässä.

Hankasalmen ikääntyneiden palveluissa on tehty suunnitelma ikääntyneen väestön aktiivisuuden tukemiseksi. Tausta-aineistona on mm. vuonna 2020 toteutettu laaja paikallinen seniorikysely, jossa on vastattu muun muassa liikuntaan liittyviin palveluihin ja koettuihin mahdollisuuksiin. Näitä materiaaleja on hyödynnetty ikääntyneen väestön liikunnan edistämisen tavoitteiden suunnittelussa.

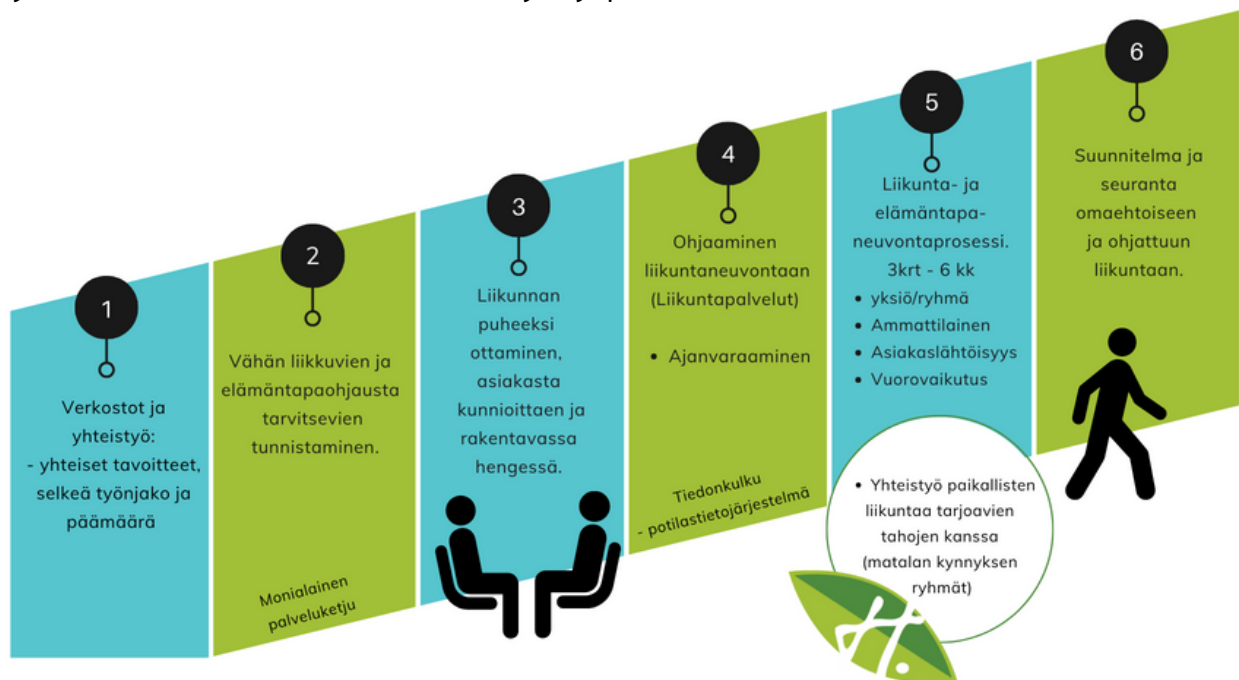
Moniammatillista, hallintorajat ylittävää ja verkostoissa vaikuttavaa koordinaatiota lisäämällä on mahdollisuus parantaa aikuisten ja ikääntyneen väestön yleistä tietämystä liikkumisen mahdollisuuksista, saatavalla olevasta ohjatusta toiminnasta sekä liikuntavuoroista ja -tiloista.

Vuodeksi 2022 päivitetyn Hankasalmen kuntastrategian yhdeksi tavoitteeksi osana laadukkaiden palvelujen päämäärää on kirjattu liikuntaneuvonnan kehittäminen. Strategia ohjaa kehittämään liikuntaneuvontaa poikkihallinnollisessa yhteistyössä hyvinvointialue mukaanlukien. Liikuntaneuvonta nähdään merkittävänä osana työikäisen ja ikääntyneen väestön liikunta-aktiivisuuden lisäämistä ja terveyden edistämistä.

Liikuntaneuvonnalla tarkoitetaan liikuntapalveluiden sekä sosiaali- ja terveystoimen yhteistyönä tarjoamaa palvelua, jolla tuetaan liian vähän liikkuvien kuntalaisten aktiivisempaa elämäntapaa. Liikuntaneuvonta on yksilöllistä, ammattilaisen antamaa ohjausta liikunnalliseen elämäntapaan. Sen ympärille rakentuu palveluketju, jonka kautta terveytensä kannalta liian vähän liikkuvat tunnistetaan ja ohjataan neuvontaan. Liikuntaneuvontapalvelua toteutetaan jo puolessa Suomen kunnista. Toiminnan tulokset ovat olleet erinomaisia. Palvelun käyttäjien liikunta-aktiivisuus on lisääntynyt, terveysarvot, kuten veren pitkäaikaissokeri sekä rasva-arvot ovat parantuneet ja terveyskeskuskäynnit sekä sairaspissaolot vähentyneet. (Vasankari & Kolu 2018).

Hankasalmella liikuntaneuvonta on käynnistetty vuonna 2022 alkaneen kunnan liikuntapalvelujen hallinnoiman #hankasalmiliikkuu-hankkeen keskeisimpänä sisältönä. Palvelumallin rakentamisesta ja toteutuksesta on vastannut hankkeeseen palkattu kokoaikainen liikuntakoordinaattori. Tavoitteena on juurruttaa liikuntaneuvonta osaksi kunnan pysyvää palvelurakennetta vuoteen 2024 mennessä osana kunnan ja hyvinvointialueen uutta toiminnallista yhdyspintaa.

Poikkihallinnollisen liikuntaneuvonnan palvelumalli Hankasalmella, #hankalmiliikkuu-hanke

KUNNAN LIIKUNTAPALVELUT

ORGANISAATIO JA POIKKIHALLINNOLLINEN VASTUUNJAKO

Liikuntapalvelut on yksi osa Hankasalmen kunnan hyvinvointipalvelujen tuloyksikköä. Hyvinvointipalvelut kuuluu sivistyksen toimialaan, jonka johtavana esihenkilönä organisaation ylätasolla on sivistystoimenjohtaja. Muita hyvinvointipalvelujen tuloyksikön kustannuspaikkoja ovat kulttuuripalvelut, nuorisopalvelut, kirjastopalvelut sekä kansalaisopisto. Tuloyksikön esimiehenä toimii hyvinvointipäällikkö, joka on samalla kansalaisopiston rehtori.

Liikuntasihteerin jäätyä eläkkeelle vuonna 2012 Hankasalmella ei ole yli vuosikymmeneen ollut kokoaikaisella työpanoksella liikunnasta vastaavaa viranhaltijaa. Liikuntoimen hallintoa ja siihen liittyvää verkostokoordinaatiota on hoidettu kunnan sivistyspalveluissa erilaisin järjestelyin esimerkiksi kansalaisopiston apulaisrehtorin virkavelvollisuuksiin yhdistettynä. Syksystä 2020 alkaen on liikuntapalvelujen kustannuspaikkaa hallinnoinut ja liikunnan juoksevia asioita hoitanut kansalaisopiston suunnitteliijaopettaja 35 %:n jyvityksellä kokoaikaisesta viranhoidosta.

Kunnan liikuntapalvelujen keskeisin tehtävä on luoda sekä ylläpitää edellytyksiä liikkumiseen ja harrastamiseen. Niin uusien liikuntapaikkojen rakentamisen kuin olemassa olevien hoidonkin suhteen liikuntapalvelut on sisäisen tilaajan roolissa. Operatiivisen ylläpidon tuottavat kunnan ympäristötoimen infrapalvelut ja kiinteistöhoito. Poikkihallinnollisen yhteistyön ketjussa tärkeitä liikuntapalvelujen yhteistyötahoja ovat kiinteistöjohtaja, tekninen päällikkö sekä varikon esimies. Suorittavasta työstä vastaavat sisäliikuntatiloissa kiinteistöhoitajat, ulkona ympäristöhoitajat, yhdyskuntarakentajat sekä vuoden 2023 alussa nimetty liikuntapaikkojen hoitaja, jonka tehtävät eivät kuitenkaan rajoitu pelkästään liikuntapaikkojen hoitoon. Uuden tehtävänimikkeen ja siihen mukana seuraavien vastuukysymysten vuoksi on tärkeää vahvistaa ammatillista osaamista lisäkoulutuksella, joka on mahdollista järjestää työn ohessa oppisopimuskoulutuksena tai monimuoto-opiskeluna.

Kunnan sisäisen tilaaja-tuottajamallin toteutusta ohjaa ulkoliikuntakohteiden osalta liikuntapalvelujen ja ympäristötoimen kesken laadittu liikuntapaikkojen hoidon mitoitussuunnitelma. Siinä on määritelty hoidettavat kohteet sekä ylläpidon laadulliset kriteerit. Yhteistyön seurannan tärkeä toimintamalli on liikuntapaikkojen hoidon neljännesvuosipalaverit, joiden järjestämisestä on sovittu helmi-, touko-, elo- ja marraskuussa. Samanlaiseen käytäntöön on syytä pyrkiä myös sisäliikuntatilojen ylläpidosta vastaavan kiinteistöpalvelujen kanssa,.

Myös kunnan yleinen ja hyvinvointipalvelujen tiedotus kuuluvat liikuntapalvelujen keskeisiin kumppanuuksiin kuntaorganisaation sisällä. Ajantasaisen, informatiivisen ja innostavan viestinnän merkitys on kasvanut viime vuosina suuresti. Yhteistyötä hyvinvointipalvelujen sisällä on kehitetty viime vuosina erityisesti kirjastopalvelujen kanssa. Kirjasto mm. hallinnoi kuntosalikorttien yleistä asiakaspalvelua sekä myös eräitä tilavarauksia. Kirjastosta on lisäksi mahdollista lainata liikuntavälineitä kuten lumikenkiä, kahvakuulia ja voimatankoja.

Ympäristötoimen johdon kanssa liikuntapalvelut on edistänyt investointisuunnitelmia, hanketoimintaa ja välinehankintoja. Kunnanjohtaja on vuosien ajan pitänyt liikunnan asioita näkyvästi esillä maakunnan tasolla. Vuonna 2022 liikuntapalvelut toteutti yhdessä kunnan tiedotuksen ja keskushallinnon kanssa kymmenosaisen "Matti kesäkuuntoon" - videosarjan, jossa kunnanjohtajan persoonalla esiteltiin kunnan kehittyvää liikuntainfraa, paikallisia harrastusmahdollisuuksia, erilaisia hankasalmelaisia liikkujia sekä liikunta- ja hyvinvointialan toimijoita.

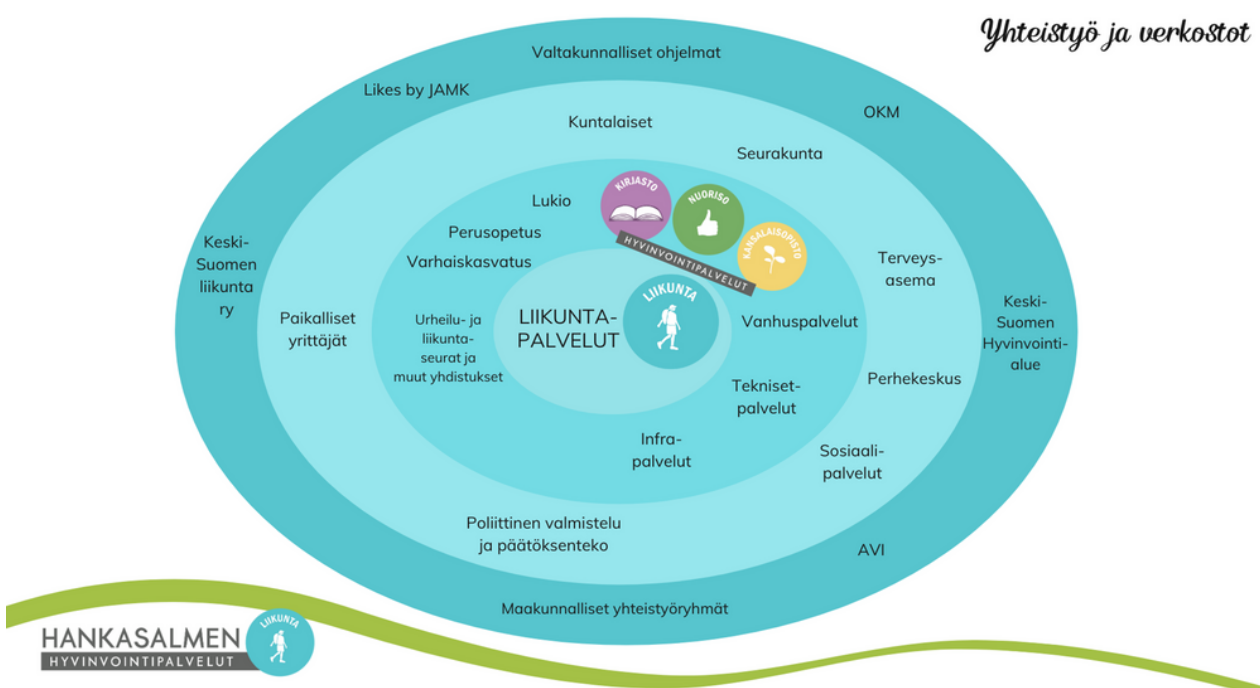
Kokoaikaisen liikuntakoordinaattorin palkkaaminen vuonna 2022 käynnistyneen AVI-rahoitteisen #hankasalmiliikkuu-hankkeen avulla on ollut yksittäisenä rekrytointina kunnalle poikkeuksellisen merkityksellinen toimenpide. Hankkeen taustalla on syksyllä 2021 koottu moniammatillinen, kahden työnantajan osajista koottu liikunnallisen elämäntavan ohjausryhmä. Hankkeen avulla on kertaheitolla jokseenkin nelinkertaistettu liikuntapalvelujen parissa kunnassa tehtävä työaika. Ensimmäisten puolentoista vuoden toimintaan Hankasalmella on saatu valtionavustusta lähes 50 000 euroa liikunnallisen elämäntavan paikallisten kehittämisavustusten määrärahasta. Hankkeen resursseilla on kyetty luomaan aivan uudenlaisia edellytyksiä terveyden ja hyvinvoinnin laaja-alaiselle kehittämistyölle, näkyvyydelle ja vaikuttavuudelle, liikunnan monenlaisia yhteisöllisiä ja yksilöllisiä merkityksiä unohtamatta.

LIKKUMISEN EDISTÄMISEN YHTEISTYÖVERKOSTOT

Hankasalmen kunnan liikuntapalvelut ei ensisijaisesti järjestä liikunnallista toimintaa. Se tukee eri tavoin paikallisia liikuntaseuroja, muita yhdistyksiä sekä yksittäisiä toimijoita tai toiminnan järjestäjiä niiden tavoitteissa hankasalmelaisten liikuttamiseksi. Tukeminen voi tarkoittaa esimerkiksi yhteistyötä tiedottamisessa, tilojen ja liikuntapaikkojen käyttöön tarjoamista sekä yleisten toimintaedellytysten luomista rakentamalla ja ylläpitämällä liikuntaympäristöjä. Liikuntapalvelut on myös valmistelemaan hyvinvointipalvelujen avustuksia, joista vuosittain osoitetaan jaettavaa liikunnan toiminta- ja kohdeavustuksina.

Liikuntapalvelut tekee kuntaorganisaation sisällä yhteistyötä varhaiskasvatuspalvelujen, opetuspalvelujen, kansalaisopiston, kirjaston, nuorisopalvelujen, kulttuuripalvelujen sekä ympäristötoimen infrapalvelujen ja kiinteistöpalvelujen kanssa. Asiakasnäkökulmasta läheisellä yhteistyön kehällä ovat myös vuoden 2023 alussa toimintansa aloittaneen Keski-Suomen hyvinvointialueen toimialaan kuuluvat terveys- ja perhepalvelut sekä ikääntyneiden arjen tuki.

Kuntalaisten ääntä kuunnellaan palautekanavien kautta sekä keräämällä kyselyillä mielipiteitä ja kehittämisajatuksia. Osallistavaa suunnittelua lisätään. Vuorovaikutteinen yhteys kunnalliseen päätöksentekoon edistää samoja päämääriä. Toimiminen maakunnallisissa ja valtakunnallisissa yhteistyöverkostoissa tukee liikuntapalvelujen asiantuntijuutta. Tiedolla johtaminen mahdollistaa myös erilaisten rahoituskanavien parhaan hyödyntämisen kehittämisen resursoinnissa.

HANKKEISTAMINEN KEHITTÄMISTYÖKALUNA

Hyvinvointialueuudistuksen jälkeisen kuntatalouden näkyymiin liittyy monenlaista epävarmuutta. Laskevan väestökehityksen kunnissa rahoitus pohjaan on kohdistunut huolenaiheita jo ennen uudistusta. Vaikka Hankasalmella on kertaalleen selvitty kriisikuntauhan alta, palvelujen laadun kannalta on entistä tärkeämpää hyödyntää kaikki ulkoisen rahoituksen mahdollisuudet. Vuosina 2021-2023 kuntaan onkin jo saatu liikuntapalvelujen hauissa noin 190 000 euroa harkinnanvaraisia valtionavustuksia.

Kestävällä pohjalla oleva hankkeistaminen lähtee aina todellisesta, tunnistetusta kehittämistarpeesta. Hankkeelle on kyettävä asettamaan mitattavissa olevat tavoitteet ja sitä on kyettävä seuraamaan ja arvioimaan. Hankkeella olisi tähdättävä vaikuttavuuteen eli pysyvän luontoiseen muutokseen. Esimerkiksi liikunnan edistämisen mitattavissa olevat terveyshyödyt ovat toiminnalla aikaansaattavia vaikutuksia, mutta mikäli ne jäävät hetken leimahduksiksi, kyse ei ole todellisesta vaikuttavuudesta.

Hankasalmella on jo aiemmilta vuosilta hyviä kokemuksia liikunnallisen hankkeen vaikuttavuudesta. Käsite "liikkuva koulu" vaikuttaa asettuneen paikkakunnalle jäädäkseen, sillä liikkumistunnit, liikuntavälitunnit ja istumista tauottava aktivaatio ovat luonteva osa nykyhankasalmelaista kouluarkea. Näissä tutuksi tulleissa toimintatavoissa on vahva pohja edistää liikettä jokaisen koulupäivän sisällä. Hyvien mallien leviäminen koskemaan kaikkia kunnan koululaisia on mahdollista varmistaa sopimalla samansisältöisistä toimintatavoista koulujen kesken.

Uusin hanketyökalu entistä parempaa tulevaisuutta tehtäessä on Hankasalmen kunnan liikuntapalvelujen hallinnoima #hankasalmiliikku-hanke. Se on Aluehallintoviraston myöntämällä 50 %:n harkinnanvaraisella valtionrahoituksella tuettu liikunnallisen elämäntavan paikallinen kehittämishanke, jonka ensimmäisellä kaudella vuoden 2022 jälkipuoliskolla rakennettiin ja pilotoitiin perusterveydenhuollon kanssa liikuntaneuvonnan palveluketju Hankasalmelle. Liikuntaneuvonnan päämääränä on tavoittaa mahdollisimman suuri joukko kaikkein vähiten liikkuvia. Meneillään olevan vuoden 2023 hankekauden aikana liikuntaneuvonta pyritään vakiinnuttamaan kunnan ja hyvinvointialueen yhdyspinto toimintana. Mikäli tässä onnistutaan, on vaikuttavuus toteutunut rakenteiden tasolla. Elämäntapamuutosryhmillä, henkilökohtaistetulla liikuntaneuvontapalvelulla, ja esimerkiksi lapsiperheiden tavoittamisella tavoitellaan pysyvää kulttuurinmuutosta myös väestötasolla, yksilö kerrallaan.

LIKKUMISOHJELMAN TAVOITTEET

Hankasalmen kunnan liikkumishjelman päätavoite ja missio eli tekemisen tarkoitus on eri-ikäisten kuntalaisten liikkunnallisen elämäntavan edistäminen. Sen osalta tarkastellaan erikseen lapsia ja nuoria, työikäisiä sekä ikääntyneitä ja erityisryhmiä.

Liikkunnallisen elämäntavan edistämistä tukee neljä muuta ydintavoitetta: paikallisen koordinaation ja yhteistyön vahvistaminen, liikuttavien ja mahdollistavien mielikuvien tukeminen, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteuttaminen sekä liikuttavien ympäristöjen systemaattinen kehittäminen.

Jokainen tavoite on jäsenneilty alatavoitteiksi, joiden kaikkien saavuttamiseksi esitetään taulukkomuodossa suunnitelmat ja yhteistyötahot. Toteutumista seurataan tavoitekohtaisesti määriteltyjen mittareiden avulla.

TAVOITE 1) Liikunnallisen elämäntavan edistäminen

a) Lapset ja nuoret - viihtyvyys ja harrastaminen

Tavoite	Suunnitelma	Yhteistyössä
Arkiaktiivisuuden ja omatoimisen liikunnan lisääminen	<ul style="list-style-type: none"> • Arkiympäristöjen täsmäkehittäminen • Liikuntavaikutusten arviointi ja saavutettavuuden laaja huomiointi yhdyskuntasuunnittelussa 	<ul style="list-style-type: none"> • Koulut, varhaiskasvatus • Ympäristötoimi • Liikunnan edistämisen yhteistyöryhmä
Lasten ja nuorten kanssa toimivien liikuttavuuden vahvistaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Vuorovaikutuksen edistäminen ja viestinnällinen koordinaatio • Kumppanuus tilojen käytössä • Tapahtumien ja toimintojen yhteissuunnittelu ja -markkinointi • Osaamisen lisääminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Yhdistykset ym. toimijat • Yritykset • Koulut, varhaiskasvatus • Kansalaisopisto • KesLi ry • Perhekeskus
Varhaiskasvatuksen ja koulujen roolin näkyväksi tekeminen liikuttamisen kokonaisuudessa	<ul style="list-style-type: none"> • Asiantuntijuuden tukeminen VARKA:n liikunnan vuosikellon laadinnassa ja päivittämisessä • Liikkuva koulu -hankkeen perinnön vaaliminen ja Harrastamisen Suomen mallin hyödyntäminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Varhaiskasvatus • Koulut • Sivistyspalvelut
Perheiden yhteisen ja kodin arjessa tapahtuvan liikkumisen vahvistaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Liikuntatapahtumien järjestäminen • Liikuntasäiltöjen tuottaminen tapahtumiin vuorovaikutuksessa mm. kulttuurin kanssa • Koko perhe liikkuu -toiminta • Tietoperustan vahvistaminen liikkumaan innostavalla tavalla 	<ul style="list-style-type: none"> • Varhaiskasvatus • Hyvinvointipalvelut • Kirjasto • Koulut • Neuvola • Kunnan viestintä • Kuntalaiset
Osallisuuden ja yhdenvertaisuuden vahvistaminen lasten ja nuorten liikunnassa	<ul style="list-style-type: none"> • Alueellisen yhdenvertaisuuden huomioiminen • Tasa-arvoon pyrkiminen • Osallistava suunnittelu • Liikuntavuorojen jako- ja maksuperusteiden läpivalaisu • Koulujen ja varhaiskasvatuksen liikuntasalivuorojen perusteiden tarkastelu 	<ul style="list-style-type: none"> • Sivistyslautakunta • Hyvinvointipalvelut • Liikunnan edistämisen yhteistyöryhmä

Mittarit:

Kouluterveyskysely, MOVE!-mittaukset, salivuorojen ja käyttäjien määrät, järjestettyjen liikuntaryhmien ja tapahtumien määrät ja osallistajat, VARKA:n liikunnan vuosikellon käyttöönotto ja seuranta

TAVOITE 1) Liikunnallisen elämäntavan edistäminen

b) Työikäiset - terveys ja aktiivisuus

Tavoite	Suunnitelma	Yhteistyössä
Arkiaktiivisuuden ja omatoimisen liikunnan lisääminen	<ul style="list-style-type: none"> • Liikuntapaikkojen kunnossapitoon panostaminen • Uusien liikuntaympäristöjen rakentaminen ja arkiympäristön kehittäminen pohjautuen liikuntavaikutusten sekä saavutettavuuden arviointiin • Innostava viestintä, kampanjat, liikkumishaasteet	<ul style="list-style-type: none"> • Ympäristötoimi • Infrapalvelut • Kiinteistöpalvelut • Hyvinvointipalvelut • Kunnan viestintä
Terveyden edistäminen ja sairastavuuden vähentäminen	<ul style="list-style-type: none"> • Liikuntaneuvontapalvelun edelleen kehittäminen ja juurruttaminen osaksi kunnan palvelurakennetta • Terveysliikunnan painotusten vahvistaminen kuntastrategiassa	<ul style="list-style-type: none"> • Sosiaali- ja terveyspalvelut/ Hyvinvointialue • Kunnanhallitus
Kysynnän ja tarjonnan tasapaino liikunnallisissa toiminnoissa	<ul style="list-style-type: none"> • Ohjatun liikuntatarjonnan kehittäminen ja selkiyttäminen koordinaatiota tehostamalla • Tiedottamisen tehostaminen • Kannustaminen ja innostaminen palvelujen käyttöön	<ul style="list-style-type: none"> • Yhdistykset • Yritykset • Kansalaisopisto

Mittarit:

Salivuorojen ja käyttäjien määrät, järjestettyjen liikuntaryhmien ja tapahtumien määrät ja osallistujat, liikuntaneuvonnan raportit, toteuman kuvaus toimintakertomuksessa, kyselyt, urheiluseurojen osallistujamäärät

"Kuntalaisten neuvonta, osallistaminen ja innostaminen on tärkeää, työikäisiä unohtamatta. Tärkeää olisi löytää ne, jotka eivät itse ole löytäneet liikkumisen riemua."

"Toivon kunnan pitävän paikat kunnossa. Ei tarvitse lähteä kauas, kun läheltä löytyy liikuntapaikkoja. Kevyen liikenteen väylä oli hyvä juttu hankasalmelaisten liikkumiselle!"

TAVOITE 1) Liikunnallisen elämäntavan edistäminen

c) Ikääntyneet ja erityisryhmät - toimintakyky ja hyvinvointi

Tavoite	Suunnitelma	Yhteistyössä
Omatoimisen liikkumisen ja liikunnan harrastamisen tukeminen	<ul style="list-style-type: none"> Esteettömyyden kehittäminen Levähdyspaikkojen toteutus kulkureiteille Kevyen liikenteen tehostettu huomioiminen: esim. hiekoitus vs. hiekoittamattomat kaistat, luiskat Luonnonläheisyyden entistä monipuolisempi hyödyntäminen	<ul style="list-style-type: none"> Ympäristöpalvelut Infrapalvelut Vanhusneuvosto Vammaisneuvosto Liikunnan kehittämisen yhteistyöryhmä
Toimintakyvyn edistäminen	<ul style="list-style-type: none"> Liikuntaneuvonnan ja elämäntapamuutosryhmien tarjonnan kehittäminen yli 65-vuotiaille	<ul style="list-style-type: none"> Sosiaali- ja terveystieteiden palvelut/ Hyvinvointialue
Monipuoliset liikuntaryhmät ja harrastamisen lisääminen	<ul style="list-style-type: none"> Eläkeläisalennukset ja muut kohderyhmittäiset etuudet Osallistujamäärien seuranta ja palautteeseen pohjautuva kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> Kansalaisopisto Yhdistykset

Mittarit:

Salivuorojen ja käyttäjien määrät, järjestettyjen liikuntaryhmien ja tapahtumien määrät ja osallistujat, liikuntaneuvonnan raportit, toteuman kuvaus toimintakertomuksessa, kyselyt, kansalaisopiston kurssit

"Meitä vanhempia ihmisiä olisi, jos mahdollista, saatava innostumaan edes jostakin liikunnasta."

"Liikuntapalveluilla tulisi olla vahva rooli yhteistyön rakentajana ja koordinoijana. Kunta voi mm. avustusten avulla tuottaa kustannustehokkaita palveluita ja tukea samalla seurojen ja paikallisten toimijoiden toimintaedellytyksiä. Se, että kunta yksin tuottaisi ja järjestäisi, ei ole järkevää."

TAVOITE 2) Paikallisen koordinaation ja yhteistyön vahvistaminen

Tavoite	Suunnitelma	Yhteistyössä
Liikuntakoordinaattorin tehtävän vakinaistaminen	<ul style="list-style-type: none"> Hankeistamisella luodaan toimintamalli osaksi kunnan palvelurakennetta 	<ul style="list-style-type: none"> Liikunnan edistämisen yhteistyöryhmä Sivistyslautakunta Kunnan keskushallinto
Hallintokuntien välisen yhteistyön vahvistaminen	<ul style="list-style-type: none"> Tiedonkulun tehostaminen Yhteissuunnittelu, puheeksi ottaminen 	<ul style="list-style-type: none"> Kaikki hallinnon alat ja tasot
Yhdistystoiminnan vahvistuminen	<ul style="list-style-type: none"> Toimijatapaamiset ja -foorumit Toiminta- ja kohdeavustukset Paikallisen verkottumisen vahvistaminen Osaamisen lisääminen 	<ul style="list-style-type: none"> Yhdistykset Hyvinvointipalvelut KesLi ry
Kunnan ja hyvinvointialueen yhteistyömallin luominen	<ul style="list-style-type: none"> Liikuntaneuvontapalvelu yhteistyössä Säännölliset tapaamiset, vuorovaikutus Vastinparien ja vastuunjaon selvittäminen Alueellisen yhteistyön vahvistaminen 	<ul style="list-style-type: none"> Hyvinvointialue Kunnan keskushallinto
Paikallisen elinvoiman ja palvelurakenteen vahvistaminen	<ul style="list-style-type: none"> Yhteistyön mahdollisuuksien edistäminen Yhteistyö yrittäjien kanssa (mm. matkailu) Yritysten hyvinvoinnin tukeminen Paikallisten erityisvahvuuksien tunnistaminen ja tukeminen 	<ul style="list-style-type: none"> Kunnan YRVA-ryhmä Kunnan keskushallinto Kunnan tiedotus Suunnistuslukio
Liikuttava tapahtumakulttuuri, elinvoimainen Hankasalmi	<ul style="list-style-type: none"> Monipuoliset liikuntatapahtumat eri-ikäisille kuntalaisille Liikunnallisen toiminnan vuosikellon luominen 	<ul style="list-style-type: none"> Yhdistykset, yritykset ja toimijat
Kilpaurheilun erityistarpeiden tunnistaminen	<ul style="list-style-type: none"> Harrastajien ja urheilijoiden kuuleminen Lajiväen aktiivisuuden tukeminen 	<ul style="list-style-type: none"> Seurat, lajijaostot ja urheilijat

Mittarit:

Tapaamisten määrät ja osallistujat, kontaktien määrät, haettujen avustusten määrät, yhteistyösopimusten määrä, tapahtumat ja osallistujat, toimijoiden määrä liikunnan vuosikellossa

TAVOITE 3) Liikuttavien ja mahdollistavien mielikuvien tukeminen

Tavoite	Suunnitelma	Yhteistyössä
Liikkumisen kiinnostavuuden ja motivaation lisääminen	<ul style="list-style-type: none"> • Informatiivinen, tavoittava ja kohdennettu viestintä • Mielikuvamarkkinointi: some-kanavat ja #hankasalmiliikkuu-brändi 	<ul style="list-style-type: none"> • Hyvinvointipalvelut • Kunnan tiedotus
Tietoisuuden lisääminen liikuntamahdollisuuksista ja harrastamisesta	<ul style="list-style-type: none"> • Tietojen ajantasaisuudesta huolehtiminen • Saavutettavuuden selkeä ja koordinoiva esilletuonti • Viestinnän monikanavaisuus (sähköinen, painettu) huomioi erilaiset kohderyhmät 	<ul style="list-style-type: none"> • Toimintojen järjestäjät • Paikallismedia • Kunnan tiedotus
Kuntalaisten kattava tavoittaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Kohdennettu markkinointi eri ikäluokat ja muut kohderyhmätekijät huomioiden 	<ul style="list-style-type: none"> • Liikuntapalvelut • Hyvinvointipalvelut • Kunnan tiedotus • Nuorisopalvelut • Ikäntyneiden palvelut • Perhekeskus/HyväKS
Yhdenmukainen ja tunnistettava ilme	<ul style="list-style-type: none"> • Liikunta näkyy ja näyttää dynaamista suuntaa kunnan kehittyvässä brändityössä 	<ul style="list-style-type: none"> • Hyvinvointipalvelut • Kunnan tiedotus

Mittarit:

Toimintakertomus, kyselyt, julkaisujen määrä ja niiden kattavuus, nettisivujen kävijämäärä, tapahtumat ja osallistujat, toimijoiden määrä liikunnan vuosikellossa

"Uusia innovaatioita tarvitaan, oivalluksia joilla saada ihmiset huolehtimaan terveydestään."

"Tapahtumat innostavat, ja sitä kautta saa kipinän liikkumiseen. Kun paikkakin tulee tutuksi, on helpompi jatkaa liikuntaharrastuksen parissa."

TAVOITE 4) Osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteuttaminen

Tavoite	Suunnitelma	Yhteistyössä
Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden vahvistaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Liikuntavuorojen jako- ja maksuperusteiden päivittäminen • Liikunta-avustusten myöntämisen periaatteiden tarkistaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Liikunnan kehittämisen yhteistyöryhmä • Sivistyslautakunta • Hyvinvointipalvelut
Esteettömyyden edistäminen liikuntapaikoilla	<ul style="list-style-type: none"> • Esteettömyyskartoitukset • Asiantuntija-arviot • Esteettömyyskierrokset 	<ul style="list-style-type: none"> • Infrapalvelut • Tekniset palvelut • Vanhusneuvosto • Vammaisneuvosto
Alueellisen yhdyskuntarakenteen huomioiminen	<ul style="list-style-type: none"> • Saavutettavan liikuntapaikan ohjearvojen huomioiminen • Koulujen liikuntaympäristöjen kehittäminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Ympäristötoimi • Infrapalvelut • Kiinteistöpalvelut
Osallisuuden vahvistaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Kuntalaiskyselyt, toimijatapaamiset • Osallistava suunnittelu • Vuorovaikutuksen kehittäminen • Seurafoorumit 	<ul style="list-style-type: none"> • Yhdistykset • Kuntalaiset • Hyvinvointipalvelut • KesLi ry
Tiedon lisääminen liikuntapaikkojen ja retkeilyreittien esteettömyydestä	<ul style="list-style-type: none"> • Tiedon esille saaminen kunnan internet-sivuille ja opasteisiin kohteissa 	<ul style="list-style-type: none"> • Ympäristötoimi • Hyvinvointipalvelut
Saavutettavat liikuntatapahtumat	<ul style="list-style-type: none"> • Huomioidaan mm. esteettömyyden toteutuminen mahdollisimman monen kohderyhmän kannalta 	<ul style="list-style-type: none"> • Hyvinvointipalvelut • Järjestävät tahot

Mittarit:

Esteettömyys- ja saavutettavuuskartoitukset, tehtyjen toimenpiteiden määrä, laatutason määrittelyt, turvatarkastukset, esteettömien tapahtumien määrä, asukaskyselyt

Tavoite	Suunnitelma	Yhteistyössä
Turvalliset ja terveelliset liikuntaympäristöt	<ul style="list-style-type: none"> • Pelastus- ja turvallisuussuunnitelmat pidetään ajan tasalla • Turvallisuusasiakirjojen säännöllisellä yhteistarkastelulla varmistetaan tiedon juurtuminen ja siirtyminen • Omavalvonnan ja palautekanavien kehittäminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Ympäristötoimi • Kiinteistöpalvelut • Infrapalvelut • Liikkujat
Laadukkaat liikuntapaikat ja välineet	<ul style="list-style-type: none"> • Liikuntapaikkojen, -tilojen ja -välineiden ajanmukaisuudesta ja käytettävyydestä huolehtiminen • Kehittämisessä ja uudisrakentamisessa huomioidaan liikuntavaikutusten arviointi sekä saavutettavuus • Kilpaurheilun harjoitusmahdollisuuksien huomioiminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Ympäristötoimi • Infrapalvelut • Kiinteistöpalvelut • Liikkujat
Kunnossapidon kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> • Laatutason selkeä sopimus pohjainen määrittely • Ylläpidon mitoitussuunnitelman tarkistus/vahvistaminen vuosittain • Ylläpidon omavalvonnan ja palautteeseen reagoinnin kehittäminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Ympäristötoimi • Kiinteistöpalvelut • Infrapalvelut
Uusien liikuntaympäristöjen rakentaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Liikunta-, virkistys- ja vapaa-ajansuunnitelman toteuttaminen • Liikuntavaikutusten arviointi ja saavutettavuuskriteerit huomioidaan • Osallistamisen kehittäminen • Kilpaurheilun harjoitusmahdollisuuksien huomioiminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Keskushallinto • Sivistystoimi • Ympäristötoimi • Kuntalaiset • Yritykset • Yhdistykset, toimijat

Mittarit:

Vuosikierron toteutuminen, rakentamis- ja korjaustoimenpiteiden lukumäärä, käytettävyys seuranta, sovittujen menettelyjen toteutuminen

"Kunnan velvollisuus on tarjota hyvät liikuntapaikat koko kuntaan ja huolehtia niistä hyvin. Kyllä me paikkoja käytetään, kun ne on hyvässä kunnossa."

LIKKUMISOHJELMAN SOVELTAMISESTA JA PÄIVITTÄMISESTÄ

Liikkumisohjelma on Hankasalmen kunnan toimintaa ohjaava, terveyden ja hyvinvoinnin poikkihallinnollista edistämistyötä kehittävä käsikirja. Ohjelman kuljettamisesta vastaa sivistyspalvelut, mutta tavoitteisiin ja suunnitelmiin perehdytään kunnan kaikissa yksiköissä vähintään siltä osin, kuin ne sivuavat tehtäviä kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä. Toiminnan raportoinnissa hyödynnetään liikkumisohjelmassa asetettuja mittareita. Työntekijöiden vaihtuessa huolehditaan perehdytyksestä ja sitoutumisesta liikkumisohjelman tavoitteiden toteuttamiseen.

Liikunnallisen elämäntavan edistämiseen keskitytään läpi koko ohjelmakauden. Neljästä muusta ydintavoitteesta sivistyslautakunta vahvistaa erityiset painoalueet vuosille 2024, 2025, 2026 ja 2027. Asiaa valmistelee ja toteutumista seuraa liikunnan edistämisen yhteistyöryhmä viranhaltijoiden kanssa. Liikkumisohjelman seuranta on esillä valtuustossa vähintään joka toinen vuosi. Vuonna 2028 laaditaan raportti toteutumisesta pohjaksi seuraavan ohjelmakauden valmistelulle.

Liikkumisohjelman pohjalta tarkastellaan vuosittain liikuntapaikkojen ylläpidon ja hoidon laatua liikuntapalvelujen, infrapalvelujen ja kiinteistöpalvelujen kesken. Sivistyspalvelujen ja ympäristötoimen johdon sekä tarvittaessa keskushallinnon kanssa tarkastellaan yhdessä resursseja, poikkihallinnollisen yhteistyön tilaa sekä liikkumisohjelman toteuttamiseen liittyviä näkymiä.

Liikkumisohjelman mahdollisia päivitystarpeita arvioidaan liikunnan edistämisen yhteistyöryhmässä, sivistystoimen johtoryhmässä ja tarvittaessa sivistyslautakunnassa osana toiminnallisten tavoitteiden suunnittelua. Arvioinnissa huomioidaan asetettujen mittareiden osoittama kehitys, terveyden edistämisen vertailutietojärjestelmä TEAvisarin kuntakohtaiset tulokset sekä muut soveltuvat indikaattorit.

Tavoitteisiin pääseminen edellyttää vähintään kuntakokoluokassa keskimääräistä vuotuista resursointia liikkumisen edistämiseen. Toiminnan koordinointiin ja suunnitteluun tarvitaan vähintään yhtä kokonaista henkilötyövuotta vastaava työpanos.

LÄHTEITÄ JA VIITEAINEISTOJA

Finlex, oikeudellisen aineiston julkinen ja maksuton internet-palvelu, www.finlex.fi

Hankasalmen kunnan OPS 0.-9. lk

Hankasalmen lukion sivusto, www.hankasalmi.fi.

Hankasalmen suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi 2022-2024

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kansallinen palvelukonsepti (luonnos), THL, thl.fi.

Hyvän arjen Hankasalmi 2022-2025, Hankasalmen kunnan strategia, hankasalmi.fi.

Keskisuomalaisen verkkosisällöt, ksml.fi.

Keski-Suomen Liikunta ry, kesli.fi.

Kouluterveyskyselyjen aikasarjat ja aluevertailut, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, thl.fi.

Liikuntaindikaattorit, Opetus- ja kulttuuriministeriö, okm.fi

Liikunta- ja liikkumisvaikutusten arviointi LIVA, liikuntaneuvosto.fi

Liikunta kunnan toiminnassa 2020, aineistokatalogi.fi

Liikuntapalvelut-kuntalaiskysely, Hankasalmen kunnan liikuntapalvelut 2022.

Liikuntaraportit. Suomalaisten mitattu liikkuminen, paikallaanolo ja fyysinen kunto. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja, valtioneuvosto.fi.

Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2020, julkaisut.valtioneuvosto.fi.

Ohje esteettömään liikuntapaikkasuunnitteluun, www.invalidiliitto.fi.

Suomen Olympiakomitea, www.olympiakomitea.fi

Tarkistuslistoja esteettömyyden kartoittamiseen, www.invalidiliitto.fi.

Terveyden edistämisen vertailutietojärjestelmä TEAViisari 2022 tulokset, teaviisari.fi.

Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet, sotkanet.fi

Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta, eduskunta.fi

Valtion liikuntaneuvosto, www.liikuntaneuvosto.fi.

Verkkopalvelu Hyvinvointikompassi, THL, hyvinvointikompassi.fi

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvotyö valtion liikuntapolitiikassa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016.

Yleisradion verkkosisällöt, yle.fi.

Lainaukset syksyn 2022 Liikuntapalvelut-kuntalaiskyselystä, ellei toisin mainittu

LIIKUNTAPAIKKOJA JA LIIKUTTAJIA

Yksityisten ja yhdistystoimijoiden ylläpitämiä kohteita ja aktiviteetteja kunnan alueella

Erä'S Pete Luontopalvelut, Kärkkäälä: melonta, erä- ja kalastusohjelmopalvelut

Hangan Lava, Aseman seutu-Kallioaho: lavatansseja, liikunnallista virkistystoimintaa

Hankasalmen Aseman kuntosali, Hankasalmen Hehku ry, Aseman työväentalo

Häkärinteet, Kankainen: laskettelu, hiihto, luistelu

Häähninmäen ulkoilualue, Säkinmäki: patikointi, polkujuoksu, maastopyöräily, retkeily

LuontoVire, Säkinmäki: opastetut luontoretket

Revontuli, Asemanseutu/Virmasniemi: golf, frisbeegolf, keilailu

Voimanpesän hyvinvointipalvelut, kirkonkylä: liikuntatunteja ja -kurseja, hyvinvointivalmennusta

Kunnan ylläpitämät patikointi-/ulkoilukohteet

Keskisenlammen luontopolku, Aseman-Kallioahon seutu, osittain esteetön, uudistettu 2021, kota

Kovalanmäen luontopolku, Kovalanmäen-Niemisjärven seutu,, opastus uusitaan

Kärkkäälän luontopolku, Kärkkäälä, opastus uusitaan

Lyötinmäen luontopolku, Venekoski, opastus uusitaan

Palloilu ja/tai yleisurheilu

Kirkonkylän liikuntapuisto (valmistuu 2024): jalkapallo, pesäpallo, yleisurheilu, pienpelit, tapahtumat

Kirkonkylän jääkiekkokaukalo (investointisuunnitelmassa tekojää 2025), kesällä hiekkakenttä

Aseman urheilukenttä (peruskorjataan 2025): yleisurheilu, jalkapallo, pesäpallo

Aseman jääkiekkokaukalo, kesällä hiekkakenttä

Niemisjärven pallokenttä: toimenpidesuunnitelma laaditaan ohjelmakaudella

Niemisjärven jääkiekkokaukalo: kesällä tekonurmipohjainen pienpelien monitoimiareena

Kunnan sisäliikuntasalit

Monitoimitalon liikuntasali: pallopelit, tanssi ym. (pallolulattia uusitaan 2023)

Aseman koulun liikuntasali: pallopelit, tanssi ym.

Niemisjärven koulun liikuntasali: pallopelit, tanssi ym.

Lihaskunto- ja saliharjoittelu

Monitoimitalon kuntosali, peruskorjaus ja laajennus valmistunut 2023

Ruokoniemen ulkokuntosali, kirkonkylä, valmistunut 2022

Mörkölänmäen kuntoportaat, kirkonkylä, valmistuneet 2021

Aseman ulkokuntosali (valmistuu 2023, sijainti päätetään osallistavalla suunnittelulla)

Niemisjärven ulkokuntosali (valmistuu 2024, sijainti päätetään osallistavalla suunnittelulla)

Kunnan ylläpitämät hiihtoladut/kuntopolut

Hankamäen valaistu kuntorata, kirkonkylä, vaativa profiili

Tertunpellon valaistu hiihtomaa ja pulkkamäki, kirkonkylä, kota

Mäntyranan valaistu kuntorata, kirkonkylä

Kääkönsuon tasamaalatu, laavu, ei kesäkäyttöä soisen maapohjan vuoksi

Peltolatu Hiihtomaa-Hankamäentie

Yhdysladut Hertuntie-Revontuli-Häkärinteet, kirkonkylän yhdysladulle 1 km:n tiesiirtymä

Aseman valaistu kuntorata ja yhdyslatu urheilukentälle

Niemisjärven valaistu kuntorata

Kaihlasen lenkki, Niemisjärvi

Muut liikuntapaikat

Kirkonkylän uimaranta: rantalentopallo, matonpesu, frisbeegolf, tennis (peruskorj. 2023), ulkokuntosali

Aseman Salonrannan uimaranta: rantalentopallo, matonpesupaikka

Aseman koulun liikunta-alue: pihapelit ja leikkilinet, kaukalo, tenniskenttä, kuntorata, frisbeegolf

Niemisjärven uimaranta: rantalentopallo, matonpesupaikka

Niemisjärven koulun liikunta-alue: pihapelit ja leikkilinet, monitoimikaukalo kuntorata, frisbeegolf

Kevyen liikenteen väylä Piippaharju-Nujula 16 km, välillä kaksi kuntokatsastusreittiä

Kuuhankaveden koulun ja Monitoimitalon ulkoliikunta-alue: pihapelit, leikki- ja kiipeilytelineet

#hankasalmiliikkuu

HANKASALMEN
HYVINVOINTIPALVELUT

Ulkoasun suunnittelu Mervi Salmivuori

Kuvat Kadi Kindma, Sanna Jalkanen, Kati Ylönen, Antti Ikonen, FCG